

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Spriedums

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2010. gada 22. jūnijā

lietā Nr. 2009-111-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs
Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors
Skudra,

ar tiesas sēdes sekretāri Līvu Rozentāli,

piedaloties konstitucionālo sūdzību iesniedzēju pārstāvei Inesei Nikuļcevai un
institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pārstāvei zvērinātai
advokātei Jūlijai Jerņevai,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas
likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 19.² pantu,

Rīgā 2010. gada 18. maijā atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

**„Par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un
20. punkta otrā teikuma (2009. gada 16. jūnija redakcijā), un 20. punkta trešā
teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam”.**

Konstatējošā daļa

1. Tiesnešu darba samaksas aprēķināšanas kārtība tika noteikta ar 2003. gada
19. jūnija likumu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu””, kas stājās spēkā 2003. gada
1. jūlijā. Ar minēto likumu uzsāktā tiesnešu atalgojuma reforma pamatojās uz
konceptiju „Tiesnešu un tiesas darbinieku darba samaksa”, kas apstiprināta ar Ministru
kabineta 2002. gada 19. decembra rīkojumu Nr. 706 (turpmāk – Konceptija).
Konceptijas galvenais mērķis bija izveidot tiesnešu darba samaksas sistēmu, kas būtu
neatkarīgas, profesionālas un taisnīgas tiesas pastāvēšanas pamatā.

1.1. Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 119.¹ pantu tiesneša mēneša amatalga tika piesaistīta valstī strādājošo iepriekšējā gada vidējai mēneša bruto darba samaksai, piemērojot koeficientu 4,5. Tajā pašā laikā bija paredzēta pakāpeniska pāreja uz likumā noteikto atalgojuma apmēru. Līdz 2006. gadam tiesneša mēneša amatalgu aprēķināja no strādājošo 2001. gada mēneša vidējās bruto darba samaksas. Turklāt saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumiem (turpmāk arī – pārejas noteikumi) 2003., 2004. un 2005. gadā izmaksāja attiecīgi 60, 70 un 80 procentus no aprēķinātās amatalgas.

1.2. Ar 2006. gada 23. februāra grozījumiem likumā „Par tiesu varu” tika noteikts, ka amatalga ir piesaistīta strādājošo 2001. gada mēneša vidējai bruto darba samaksai nevis līdz 2006. gadam, bet līdz 2006. gada 31. decembrim. Tāpat pārejas noteikumu 7. punkta otrajā teikumā tika noteikts, ka tiesnešu mēneša amatalgu 2007. un 2008. gadā aprēķina, ņemot vērā strādājošo 2005. gada vidējo mēneša bruto darba samaksu, bet 2009. gadā – ņemot vērā strādājošo 2006. gada vidējo mēneša bruto darba samaksu, koeficientu 4,5 saglabājot nemainīgu.

1.3. Ar 2008. gada 14. novembra likumu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu”” pārejas noteikumu 7. punkts tika izteikts jaunā redakcijā. Šā punkta otrais teikums noteica: „Tiesneša mēneša amatalgu, izņemot zemesgrāmatu nodaļas tiesneša mēneša amatalgu, 2007., 2008. un 2009. gadā aprēķina, ņemot vērā strādājošo 2005. gada vidējo mēneša bruto darba samaksu, koeficientu 4,5 saglabājot nemainīgu.”

1.4. 2008. gada 12. decembrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu””, ar kuru pārejas noteikumu 7. punkts tika papildināts, paredzot, ka „2009. gadā tiesneša mēneša amatalga, izņemot zemesgrāmatu nodaļas tiesneša mēneša amatalgu, nosakāma saskaņā ar pārejas noteikumu 20. punktu”, un pārejas noteikumi tika papildināti ar 20. punktu šādā redakcijā: „Saskaņā ar šo likumu noteikto atlīdzību (mēneša amatalgu, prēmijas u.c.) 2009. gadā nosaka atbilstoši likumam „Par valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzību 2009. gadā”.”

1.5. 2009. gada 16. jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu””, ar kuru pārejas noteikumu 7. punkta otrajā teikumā paredzētā amatalgas aprēķināšanas mehānisma darbība tika pagarināta līdz 2010. gada beigām. Savukārt pārejas noteikumu 20. punkts tika papildināts un turpmāk paredzēja: „No dienas, kad stājas spēkā 2009. gada jūnijā pieņemtie grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”, līdz 2010. gada 31. decembrim tiesnešu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu atlīdzību nosaka 85% apmērā no darba samaksas, kas noteikta saskaņā ar šo pārejas noteikumu 7. un 17. punktu” (turpmāk – apstrīdētais 20. punkta otrais teikums).

1.6. 2009. gada 1. decembrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu””, kas stājās spēkā 2010. gada 1. janvārī.

Ar šiem grozījumiem pārejas noteikumu 7. punkta otrajā teikumā paredzētā amatalgas aprēķināšanas mehānisma darbība tika pagarināta līdz 2011. gada beigām: „Tiesneša mēneša amatalgu, izņemot zemesgrāmatu nodaļas tiesneša mēneša amatalgu, 2007., 2008., 2009., 2010. un 2011. gadā aprēķina, ņemot vērā strādājošo 2005. gada vidējo bruto darba samaksu, koeficientu 4,5 saglabājot nemainīgu” (turpmāk – apstrīdētais 7. punkta otrais teikums).

Savukārt pārejas noteikumu 20. punkta otrajā teikumā noteikto atlīdzības 85 procentu izmaksu noteica līdz 2009. gada 31. decembrim un šo punktu papildināja ar trešo teikumu: „No 2010. gada 1. janvāra līdz 2011. gada 31. decembrim tiesnešu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu atlīdzību nosaka 73% apmērā no darba samaksas, kas noteikta saskaņā ar šo pārejas noteikumu 7. un 17. punktu, bet nepārsniedzot Ministru prezidenta atalgojumu, kas noteikts saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu” (turpmāk – apstrīdētais 20. punkta trešais teikums. Apstrīdētais 7. punkta otrais teikums, apstrīdētais 20. punkta otrais teikums un apstrīdētais 20. punkta trešais teikums turpmāk arī – apstrīdētās normas).

1.7. Satversmes tiesa ar 2010. gada 18. janvāra spriedumu lietā Nr. 2009-11-01 „Par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un 17. punkta (2008. gada 14. novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam” (turpmāk – 2009. gada 18. janvāra spriedums) atzina likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otro teikumu 2008. gada 14. novembra likuma, 2009. gada 16. jūnija likuma un 2009. gada 1. decembra likuma redakcijā par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 83. pantam un spēkā neesošu no 2011. gada 1. janvāra.

2. Pieteikumu iesniedzēji – Dace Ābele, Madara Ābele, Inga Akmeņlauka, Dzintra Amerika, Sandra Amola, Ingūna Amoliņa, Ilze Amona, Lolita Andersone, Dzintra Apine, Ilze Apse, Lala Apšeniece, Aija Āva, Ina Baiko, Daina Baltā, Dzintra Balta, Brigita Baltraite, Doloresa Bambere, Alfs Baumanis, Jānis Bazēvičs, Marika Bebriša, Inese Belicka, Svetlana Beļajeva, Kaspars Berķis, Santa Bernharde, Anita Bērziņa, Dagnija Bērziņa, Iveta Bērziņa, Mārtiņš Birkmanis, Intars Bisters, Ingrīda Bite, Maruta Bite, Dace Blūma, Stella Blūma, Olita Blūmfelde, Līga Blūmiņa, Dina Bondare, Tatjana Bormane, Helmutš Brasovs, Sandra Briķe, Iveta Brimerberga, Tamāra Broda,

Rita Bruce, Skaidrīte Buivide, Brigita Būmeistere, Ilze Celmiņa, Andis Celms, Dzintra Danberga, Signe Dektere, Uldis Danga, Agita Dmitrenoka, Vilis Donāns, Diāna Dumbre, Imants Dzenis, Anita Dzērve, Diāna Dzērviniece, Aiga Freimane, Gunta Freimane, Ilze Freimane, Ilze Freimane, Juris Freimanis, Viesturs Gaidukēvičs, Ligita Gavare, Boriss Geimans, Sandra Gintere, Solvita Gludāne, Smaida Gļazere, Inese Grauda, Lelde Grauda, Elita Grigoroviča, Ērika Gulbe, Līga Hāzenfuse, Rihards Hlevickis, Biruta Horuna, Skaidrīte Hrebtova, Aelita Ignatjeva, Baiba Jakobsone, Ināra Janēviča, Dace Jansone, Irīna Jansone, Baiba Jēkabsons, Inta Jēkabsons, Ingrīda Junghāne, Agnese Jurevica, Daiga Kalniņa, Inta Kalniņa, Signe Kalniņa, Kristīne Kalvāne-Radziņa, Irina Kaļiņina, Sanita Kanenberga, Līga Karlsons, Dace Kantsons, Adrija Kasakovska, Karīna Kazārova, Astra Klaiše, Dainis Pēteris Kļaviņš, Regīna Knabe, Juris Kokins, Iluta Kovaļova, Renāte Krasovska, Irēna Krastiņa, Karina Krastiņa, Laima Kraule, Iveta Krēvica, Guna Krieviņa, Inga Krigena-Jurkāne, Iveta Kromāne, Sandra Krūmiņa, Agija Kudrēviča, Zita Kupce, Ļubova Kušnīre, Ligita Kuzmane, Guntars Kveska, Biruta Ķeire, Dace Ķeire, Zinaida Lagzdiņa, Selga Lapejeva, Gundega Lapiņa, Ilze Lazdiņa, Elmārs Lenšs, Rinalda Liepiņa, Staņislavs Linkevičs, Irēna Logina, Svens Lorencs, Sarmīte Lucava, Irīna Makovska, Valērijs Maksimovs, Svetlana Maršāne, Dzintars Melbārdis, Iveta Meldere, Sandra Meliņa, Sandra Mertena, Rudīte Migla, Anna Mihailova, Una Mihailova, Andrejs Mihaļčenko, Irēna Millere, Maija Miltiņa, Anita Misiuna, Anita Moļņika, Inese Mudele, Aina Nicmane, Margarita Osmane, Ilze Ošiņa, Arvīds Ozerskis, Ineta Ozola, Sanita Ozola, Sigita Ozola, Baiba Ozoliņa, Gunta Ozoliņa, Roze Paegle, Agita Papule, Aija Pāvele, Zane Pētersone, Ilona Petrovska, Lidija Pliča, Kornēlija Poča, Ojārs Priedītis, Viktors Prudņikovs, Inguna Preisa, Solvita Pujāte, Inga Putra, Vineta Ramba, Ieva Reikmane, Silva Reinholde, Aija Reitupe, Gunta Rezgoriņa, Kaspars Rinčs, Normunds Riņķis, Iveta Risberga, Ināra Rozīte, Inta Rubene, Inese Rubina, Sanita Rūtenberga, Silvija Sēbriņa, Rinalds Silakalns, Velta Silamiķele, Vija Siliniece, Inese Siliņeviča, Juris Siliņš, Dace Skrauple, Inese Skudra, Līvija Slica, Santa Sondare, Visvaldis Sprudzāns, Kārlis Stārasts, Elita Stelte-Auziņa, Sanita Strakše, Ināra Strautiņa, Ziedonis Strazds, Inese Strelča, Sandra Strence, Inese Strode, Iveta Stuberovska, Juris Stukāns, Guntars Stūris, Jānis Stūrmanis, Elga Sudāre, Dina Suipe, Mārtiņš Sviķis, Marita Šalta, Ineta Škutāne, Mairita Šķendere, Māris Šļakota, Gatis Štauers, Ināra Šteinerte, Lauma Šteinerte, Marianna Terjuhana, Daina Treija, Aivars Uminskis, Gvido Ungurs, Vineta Vaiteika, Sarmīte Vamža, Ilze Vanaga, Kristīne Vanaga, Aelita Vancāne, Valdis Vazdiķis, Linda Vēbere, Agnese

Veita, Linda Vēbere, Žaneta Vēvere, Iveta Vīgante, Aldis Vīksne, Signe Vilne, Daiga Vilsons, Gunta Viļumsone, Linda Vīnkalna, Rita Vīva, Vita Vjaterē, Lauma Volberga, Vivita Voronova, Inta Zaļā, Aivars Zāģeris, Zaiga Zaiceva, Sanita Zakrevska, Jolanta Zaškina, Milda Zelmene, Dzintra Zemitāne, Inese Laura Zemīte, Valda Zommere, Antra Zute, Dzintra Zvaigzneskalna-Žagare, Ārija Ždanova un Žanete Žimante (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) uzskata, ka ar apstrīdētajām normām ir noteikts nelabvēlīgāks regulējums salīdzinājumā ar iepriekš spēkā bijušo regulējumu, jo līdz 2009. gada 31. decembrim tiesneša atlīdzība noteikta 85 procentu apmērā, savukārt no 2010. gada 1. janvāra – tikai 73 procentu apmērā no aprēķinātās darba samaksas. Turklāt, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, grozot tiesnešu darba samaksas aprēķināšanas kārtību un atkārtoti samazinot tiesnešu atlīdzības apmēru, nav ievērots solidaritātes princips visu varas atzaru atalgojuma noteikšanā un samazināšanā.

2.1. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka no Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 107. panta, kas citastarp nosaka ikvienam darbiniekam tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, izriet, ka atbilstoša samaksa ir tāda, kas atspoguļo arī veiktā darba raksturu. Tātad, lai samaksa būtu atbilstoša, tās noteikšanā esot jāņem vērā personas veicamais darbs un tā veikšanai nepieciešamās prasmes, kā arī atbildība, noteiktie ierobežojumi, pieņemto lēmumu nozīme. No tiesībām uz veiktajam darbam atbilstošu samaksu izrietot arī tas, ka, nosakot tiesnešu atalgojumu, ir jāņem vērā tiesu neatkarības princips. Proti, tiesnešu atalgojums būtu atzīstams par veiktajam darbam atbilstošu tikai tad, ja tā noteikšanā būtu ņemts vērā tiesu neatkarības princips. Tiesnešu atalgojumam vajagot būt samērīgam ar tiesneša amata cieņu un atbildības nastu.

Tāda situācija, ka valsts pārvaldes amatpersonām, kas sagatavo administratīvos aktus vai kontrolē to tiesiskumu, ir lielāks atalgojums nekā tiesnešiem, kas kontrolē šo amatpersonu darbu, norādot uz to, ka tiesneša atalgojuma apmērs nav atbilstošs. Nesamērīga tiesneša algas samazināšana padarot šo amatu nepievilcīgu augsti kvalificētiem juristiem.

2.2. Pieteikumu iesniedzēji pauž viedokli, ka, nosakot tiesnešu atalgojumu, ir pārkāpts tiesiskās paļāvības princips, tiesiskās stabilitātes princips (Satversmes 1. pants) un tiesu neatkarības princips (Satversmes 83. pants).

Tiesnešu paļaušanās uz likumā „Par tiesu varu” ietverto amatalgas noteikšanas regulējumu esot aizsargājama, jo vērā ņemami esot vairāki ar tiesneša amatu saistīti faktori. Tiesnešu karjera esot ilgtermiņa izvēle, tāpēc svarīgas esot stabilas garantijas.

Tiesneša amatam esot noteikti stingri amatu savienošanas ierobežojumi, līdz ar to atalgojuma izmaiņas tiesnešus skarot īpaši, jo viņiem esot visai maz iespēju atrast citu veidu, kā nopelnīt papildus. Pārtraucot tiesneša karjeru uz laiku, amata vieta netiekot saglabāta un tiesneša karjera jāuzsāk no jauna. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka tiesnešiem netika dots pienācīgs laiks, lai viņi varētu pielāgoties atalgojuma samazinājumam, proti, pārplānot savu sadzīvi, kas saistīta ar viņu pašu un ģimenes locekļu pamatvajadzību apmierināšanu, un pārskatīt uzņemtās saistības.

Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka ar apstrīdētajām normām tiek pārkāpts arī tiesiskās stabilitātes princips. Grozot likumā „Par tiesu varu” noteikto amatalgas aprēķināšanas kārtību, Pieteikumu iesniedzējiem esot liegta iespēja balstīt savas turpmākās darbības uz spēkā esošiem normatīvajiem aktiem un efektīvi plānot savus ienākumus un izdevumus.

2.3. Pieteikumu iesniedzēji nesaskata loģisku un tiesisku pamatu apstrīdētajā 20. punkta trešajā teikumā noteiktajam ierobežojumam, proti, tam, ka tiesneša atlīdzība nevar pārsniegt Ministru prezidenta atalgojumu. Neesot pieņemama tāda vienlīdzības principa interpretācija, kuras rezultātā tiek noteikts vienāds atalgojuma līmenis visiem varas atzariem. Ņemot vērā dažādus faktorus, piemēram, darba raksturu, stabilitātes pakāpi amata pildīšanā, ar veicamajām funkcijām saistītās pilnvaras, amatā atrašanās laiku, neesot pamata salīdzināt amatus un prasīt, lai vienam varas atzaram piederīgās amatpersonas pelnītu tikpat, cik pelna citam varas atzaram piederīgās amatpersonas.

2.4. Tiesas sēdē **Pieteikumu iesniedzēju pārstāve Inese Nikuļceva** papildus norādīja, ka no Satversmes 107. panta kopsakarā ar 83. pantu izriet, ka pat krīzes apstākļos tiesnešiem jānodrošina tādi apstākļi, lai viņi varētu spriest tiesu bez jebkāda spiediena, objektīvi un neatkarīgi, lai viņiem būtu noteikta finansiālā drošība un ekonomiskā neatkarība. Arī krīzes apstākļos atalgojumam vajagot būt samērojamam ar atbildību, kvalifikācijas prasībām, profesijas cieņu, prestižu un ar amatu saistītajiem ierobežojumiem. Neesot pieļaujama tāda situācija, ka valsts samazina tiesnešu atalgojumu tiktāl, ka tiesnesis, kas uzņēmies ar darba samaksu samērīgas finansiālas saistības, kļūst maksātnespējīgs un viņa neatkarība tiek apdraudēta. Atsaucoties uz Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas praksi, I. Nikuļceva norādīja, ka valsts kalpotāja ienākumiem jābūt tādiem, lai tie nodrošinātu viņa tiesisko un ekonomisko neatkarību un ne tikai pamatvajadzību apmierināšanu, bet arī minimālo dzīves komfortu.

I. Nikuļceva uzsvēra, ka varas dalīšanas princips prasa ievērot līdzsvaru starp trim valsts varas atzariem, tāpēc, lemjot par tiesu varas finansējumu, ir jāievēro vairāki

kritēriji. Likumdevējam vajadzējis uz klausīt tiesu varas pārstāvjus, izvērtēt viņu argumentus, kā arī sniegt pamatojumu, ja tiesu varas pārstāvju viedoklis netiek ņemts vērā. Pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs neesot ievērojis šos kritērijus, tāpēc esot pārkāpts varas dalīšanas princips.

Debatēs I. Nikuļceva pauda viedokli, ka tiesneši nedzīvo sociālā vakuumā un arī uz viņiem attiecas valstī pastāvošā konkrētā situācija. Viņa norādīja, ka tiesneši esot gatavi morāli un juridiski piedalīties ekonomiskās krīzes pārvarēšanā līdztekus citām sociālajām grupām, kā arī apliecināt sociālo solidaritāti, ņemot vērā Tiesnešu konferences aicinājumā minētos apstākļus un principus. Tas nozīmējot, ka tiesneši nebrīdi neesot uzskatījuši, ka viņi būtu kādā īpašā jeb izņēmuma stāvoklī. Tiesneši esot pauduši viedokli, ka krīzes apstākļos arī tiesnešu atalgojums var tikt samazināts, ja šis pasākums ir īslaicīgs, tam ir nopietns sociāls mērķis un ja tiek ievēroti Satversmē noteiktie principi. Taču, pieņemot apstrīdētās normas, minētie principi esot pārkāpti, tāpēc apstrīdētās normas neatbilstot Satversmei.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās normas, – Saeima – lūdz atzīt apstrīdētās normas par atbilstošām Satversmei.

Atbildes rakstā Saeima norāda, ka apstrīdēto normu pieņemšana bija saistīta ar strauju ekonomisko lejupslīdi, kas arī šobrīd vēl nav beigusies. Lai kompensētu finanšu trūkumu, Latvija esot veikusi starptautiskos aizņēmumus, kuru saņemšanai un izmantošanai izvirzīti vairāki nosacījumi, tostarp tādi, kas attiecas uz atalgojuma samazināšanu no valsts budžeta finansētajās institūcijās, kā arī algu samērīguma nodrošināšanu visās nodarbinātības jomās. Līdz ar to ekonomiskās lejupslīdes novēršanas pasākumi esot vērsti uz Satversmes 116. pantā minēto mērķu – citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājība – sasniegšanu. Turklāt apstrīdētās normas esot terminētas.

3.1. Vienlaikus Saeima norāda, ka tiesu neatkarības principu nevar saistīt tikai ar normatīvajos aktos noteikto tiesneša darba samaksas apmēru. Šā principa ievērošana esot jāvērtē kompleksi un sistēmiski. Tiesu sistēmas (institucionālā dimensija) un tiesnešu (individuālā dimensija) neatkarība izrietot no daudziem kritērijiem: citu varas atzaru (izpildvaras un likumdevējvaras) neiejaukšanās tiesas spriešanā, tiesu sistēmas organizatorisko un administratīvo funkciju veikšanai pietiekama finansējuma, tiesnešu sociālā nodrošinājuma un darbības garantijām (tiesnešu kandidātu atlase, tiesnešu

neatcelšana no amata, neaizskaramība), objektīvas lietu sadales, tiesas nolēmumu pārskatīšanas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā u.tml.

Saeima uzsver, ka šobrīd valstī noteiktā tiesnešu darba samaksa atbilst veicamā darba raksturam, amata pildīšanai nepieciešamajām prasmēm un atbildībai, likumā noteiktajām prasībām un ierobežojumiem, turklāt ir līdzsvarota ar citu tiesu sistēmas amatpersonu statusu un darba samaksu, kā arī darba algu līmeni kopumā valstī. Tādējādi neesot saskatāms Satversmes 107. panta pārkāpums.

3.2. Pēc Saeimas ieskata, atalgojuma noteikšana ietilpst sociālo tiesību sfērā, kas ir nesaraunami saistāma ar valsts finansiālajām iespējām. Tāpēc sociālo tiesību īstenošanas jomā likumdevējam esot piešķirta plaša rīcības brīvība un tam nevarot izvirzīt tikpat stingras prasības kā attiecībā uz citu cilvēktiesību nodrošināšanu.

Nemot vērā to, ka atalgojums samazināts visiem, kuriem to izmaksā no valsts budžeta, tai skaitā Valsts prezidentam, Ministru prezidentam, ministriem un Saeimas deputātiem, Saeima uzskata, ka, pieņemot apstrīdētās normas, ir ievērots solidaritātes princips.

3.3. Saeima nepiekrīt arī tam Pieteikumu iesniedzēju viedoklim, ka apstrīdētās normas neatbilst tiesiskās paļāvības principam. Tiesiskās paļāvības princips esot viens no demokrātiskas valsts stūrakmeņiem, tomēr tas neliedzot izdarīt pastāvošajā tiesiskajā regulējumā grozījumus, kas atbilst noteiktām prasībām.

Saeima uzsver, ka nedz tiesiskās stabilitātes, nedz taisnīguma princips neliedz atkāpties no līdzšinējās prakses. Tas esot ne vien pieļaujams, bet pat nepieciešams gadījumos, kad jāizvēlas konkrētajai situācijai piemērotāks un atbilstošāks risinājums. Pēc Saeimas ieskata, konkrētajā situācijā ir pieļaujama atkāpšanās no personai labvēlīgāka tiesiskā regulējuma, jo indivīdam dota iespēja saprast šādas rīcības motivāciju, kā arī to, vai šāds regulējums šajos apstākļos ir objektīvi nepieciešams un vai pārkāpums nav patvaļīgs.

3.4. Tiesas sēdē **Saeimas pārstāve zvērināta advokāte Jūlija Jerņeva** papildus jau minētajiem argumentiem par apstrīdēto normu nepieciešamību un samērību norādīja, ka tiesiskās paļāvības princips šajā gadījumā skatāms arī vienlīdzības principa kontekstā, proti, vienai personu grupai piešķirto „labumu” neaizskaršana vai palielināšana automātiski nozīmē citas personu grupas materiālā stāvokļa pasliktināšanu. Līdz ar to neesot pieļaujams, ka atalgojuma samazinājums skartu visus publiskajā sektorā nodarbinātos, taču neskartu tiesu varas pārstāvjus un tāpēc vēl lielāks atalgojuma samazinājums būtu piemērojams citiem publiskajā sektorā nodarbinātajiem.

J. Jerņeva pauda viedokli, ka lietā būtu precizējams apjoms, kādā izvērtējama apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Atsaucoties uz likumprojekta anotācijā sniegtajiem aprēķiniem, Saeima pauž uzskatu, ka nevienam no Pieteikumu iesniedzējiem Satversmē noteiktās pamattiesības neaizskar apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdi „bet nepārsniedzot Ministru prezidenta mēnešalgu, kas noteikta saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu”. Līdz ar to lietas ietvaros būtu izvērtējami tikai apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdi „no 2010. gada 1.janvāra līdz 2011. gada 31. decembrim tiesnešu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu atlīdzību nosaka 73 procentu apmērā no darba samaksas, kas noteikta saskaņā ar šo pārejas noteikumu 7. un 17. punktu” tiktāl, ciktāl tie nosaka tiesnešu atlīdzību.

3.5. Saeima atbildes rakstā lietā Nr. 2010-24-01 ir norādījusi, ka Satversmes 83. pants paredz tikai vienu konkrētu atalgojuma sliekšni, kas nodrošināms visiem tiesnešiem, lai tiktu aizsargāta tiesu un tiesnešu neatkarība un visi tiesneši „justos vienādi aizsargāti un aicināti pildīt savu pienākumu – spriest taisnīgu tiesu”. Saeimas uzskats ir šāds: „Satversme likumdevējam uzliek par pienākumu nodrošināt visiem tiesnešiem vismaz tādu nesamazināmu atalgojumu, kas nodrošina tiesu un tiesnešu neatkarību. Taču likumdevējs bauda rīcības brīvību, izstrādājot detalizētu tiesnešu atalgojuma sistēmu atbilstoši sava laika vadības teorijas atziņām.”

Saeimas rīcībā neesot „ziņu, ka pēc apstrīdētās normas pieņemšanas veidotos tāda situācija, ka tiesas vairs nebūtu spējīgas spriest tiesu neatkarīgi. Šajā ziņā varot konstatēt, ka likumdevēja rīcības brīvības robežas nav pārsniegtas”.

Attiecībā uz konsultācijām ar tiesu varu Saeimai saistošs esot Saeimas kārtības rullis, kas „nenosaka par obligātu apstrīdētās normas pieņemšanas priekšnoteikumu konsultācijas ar tiesu varas pārstāvjiem, kā arī nepiešķir tiesu varas pārstāvjiem veto tiesības”. Vienlaikus atbildes rakstā norādīts, ka esot rīkotas regulāras tikšanās un risināts dialogs ar tiesu varas pārstāvjiem.

Saeima uzskata, ka „tiesnešu mēneša amatalgas normatīvajam regulējumam nav bijusi raksturīga pietiekama stabilitāte, kas varētu radīt tiesnešos tiesisko paļāvību uz likuma „Par tiesu varu” 119.¹ panta piemērošanu skaidri noteiktā gadā. Likumdevēja rīcība, konsekventi pagarinot pārejas periodu tiesnešu mēneša amatalgas noteikšanā, nenodrošina tiesisko paļāvību tik lielā mērā, lai personas varētu būt paļāvušās uz normatīvā regulējuma nemainīgumu.”

3.6. Turklāt J. Jerņeva norādīja: ja Satversmes tiesa atzīs par Satversmei neatbilstošām apstrīdētās normas un tās tiks atceltas ar spēkā stāšanās datumu, kā to pieprasa Pieteikumu iesniedzēji, tad valsts budžetam būs vajadzīgi papildu 36,5 miljoni latu atalgojumu starpības segšanai. Tas nozīmē, ka naudas līdzekļi būs jāmeklē, pārskatot atalgojumam citām sociālajām grupām paredzētos izdevumus. Taču krīzes apstākļos visiem būtu jāievēro solidaritātes princips attiecībā uz atalgojuma samazinājumu.

4. Pieaicinātā persona – Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs Guntis Bērziņš – tiesas sēdē norādīja, ka 2008. gada nogalē Ministru kabinetam nācās pieņemt tā saucamo krīzes budžetu 2009. gadam, kā arī lūgt Starptautiskā Valūtas fonda un Eiropas Komisijas palīdzību 7,5 miljonu eiro apmērā. Toreiz prognoze esot bijusi tāda, ka iekšzemes kopprodukts 2009. gadā kritīsies par 12 procentiem, bet dažus mēnešus vēlāk esot prognozēts jau 18 procentu kritums. Līdz ar to vajadzējis veikt 500 miljonu latu konsolidāciju, respektīvi, vajadzējis palielināt ieņēmumus vai samazināt izdevumus.

Pieņemot budžetu, esot prognozēts, ka ieņēmumi 2009. gadā būs apmēram 5,3 miljardi latu, taču faktiski ieņemti tikai 3,9 miljardi latu. Starpība starp prognozi un realitāti 2009. gada beigās esot bijusi 1,4 miljardi latu jeb 26 procenti. Izskatāmā lieta esot daļa no šīs vispārējās ekonomiskās situācijas.

2010. gada pirmajos trīs mēnešos vidējā darba samaksa esot bijusi 431 lats – par 26,3 procentiem mazāka nekā 2008. gadā. Tas gandrīz precīzi atbilstot samazinājumam, kas ietverts apstrīdētajās normās.

Tiesneša amatalga šobrīd esot 808 lati. Tikai desmitajai daļai sabiedriskā sektorā strādājošo atalgojums pārsniedzot 800 latus, tāpēc tiesnešu atalgojums esot uzskatāms par atbilstošu. Tas esot samērīgs ar tiesneša amatam izvirzītajām prasībām, kā arī ar tiesneša profesionalitāti un stāvokli sabiedrībā.

Izskatot apstrīdētās normas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas sēdēs, neviens tiesu varas pārstāvis neesot uzklausīts, bet G. Bērziņš paskaidroja, ka attiecīgajā komisijā neesot iedibināta tāda prakse, ka ieinteresētās personas tiktu uzaicinātas paust savu viedokli. Taču gan 2009. gada jūnijā, gan novembrī komisija bijusi informēta par to, ka tiesnešu algu jautājums ar tiesnešiem ir diskutēts. Piemēram, 2009. gada nogalē vairākās Ministru kabineta sēdēs, piedaloties arī tiesu varas pārstāvjiem, esot apspriests jautājums par tiesnešu darba samaksu.

5. Pieaicinātā persona – Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāja Solvita Āboltiņa – tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētās normas tika pieņemtas, lai konsolidētu 2010. gada budžetu, pasargājot valsti no bankrota. To mērķis neesot bijusi vēršanās pret tiesnešiem. Pieņemot grozījumus, esot izvērtēta to atbilstība Satversmei. Ekonomiskās krīzes situācijā šādi atalgojuma samazinājumi esot attaisnojami. Finanšu stāvoklis valstī esot krasi pasliktinājies, un izveidojusies situācija bijusi daudz sliktāka par to, kāda bijusi 2008. gada nogalē, kad tika iesaldētas tiesnešu algas.

S. Āboltiņa nepiekrita tam, ka pirms apstrīdēto normu pieņemšanas neesot nodrošināta tiesnešu viedokļa uzklauššana. Gan Juridiskajā komisijā, gan Tiesu iekārtas likuma apakškomisijā notiekot dialogs ar tiesnešiem. Strādājot pie likumprojekta „Tiesu iekārtas likums” un sagatavojot grozījumus likumā „Par tiesu varu”, regulāri tiekot uzklaušīti tiesneši. Tiesnešu viedokļi daudzos jautājumos neesot vienprātīgi. Tāpat tiesnešu biedrības katrā konkrētajā gadījumā atrodot iespēju komisijā paust savu viedokli.

S. Āboltiņa norādīja, ka 2009. gada aprīlī Tiesnešu konferencē tika apspriests jautājums par tiesnešu atalgojuma samazinājumu un tiesneši tika aicināti izveidot darba grupu, kas piedalītos attiecīgo likuma grozījumu izstrādāšanā. Tiesneši šādu grupu neesot izveidojuši, norādot, ka dialogs notiek pietiekamā apjomā. Tāpat ar visu tiesu priekšsēdētājiem esot ticies un atalgojuma jautājumu apspriedis arī tieslietu ministrs Mareks Segliņš. Turklāt Ministru kabineta sēdē, kurā apspriesti attiecīgie grozījumi, esot piedalījies Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks senators Pāvels Gruzīņš, kurš paudis atbalstu atalgojuma samazinājumam, bet tiesnešu atalgojuma sistēmas saglabāšanai likuma „Par tiesu varu” ietvaros.

Tiesneši esot arī to valsts amatpersonu skaitā, kurām saglabātas sociālās garantijas. Tiesneša amats esot pietiekami atalgots, to apliecinot arī fakts, ka konkursos uz vienu tiesneša vietu piesakoties vairāki pretendenti.

Atskatoties uz tiesnešu atalgojuma sistēmu, kas tika iestrādāta likumā „Par tiesu varu”, S. Āboltiņa norādīja, ka līdz 2003. gadam tiesnešu atalgums nebija atbilstošs.

6. Pieaicinātās personas – Tieslietu ministrijas – pārstāve Tieslietu ministrijas Eiropas Kopienu tiesas departamenta direktore Kristīne Drēviņa

norādīja, ka Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas paustajam viedoklim, ka apstrīdētās normas neietver Satversmes 1., 83. un 107. pantā noteikto tiesību aizskārumu.

K. Drēviņa uzsvēra, ka tiesneša amats vēl aizvien ir pietiekami prestižs, pietiekami labi atalgots un apveltīts ar pietiekamām sociālajām garantijām. Tāpēc neesot pamata uzskatīt, ka tiesneši atstās savu amatu atalgojuma dēļ. To apliecinot arī vairāki skaitļi: pēc pašu vēlēšanās no amata 2007. gadā atbrīvoti 12 tiesneši, 2008. gadā — septiņi, turpretim kritiskajā 2009. gadā — tikai divi tiesneši, bet 2010. gadā līdz šim pēc paša vēlēšanās ir atbrīvots viens tiesnesis. Kopš 2009. gada 4. jūnija līdz tiesas sēdes dienai esot iecelti deviņi jauni tiesneši. Notikušajos konkursos uz vienu tiesneša amatu esot pieteikušies vidēji 4,36 kandidāti.

Pašreiz ļoti strauji samazinoties arī citu augsti kvalificētu juristu ienākumi. Piemēram, notāra mēneša vidējā amatalga 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu samazinājusies par 29 procentiem. Savukārt Tieslietu ministrijas valsts sekretāra amatalga kopš 2008. gada novembra esot samazinājusies par 40 procentiem. Vidēji Tieslietu ministrijā alga esot samazināta par 29 procentiem, vadošajam personālam – par 30 procentiem un nevienam darbiniekam alga neesot samazināta mazāk kā par 20 procentiem.

K. Drēviņa norādīja, ka pienākums konsultēties ar tiesu varu tika izpildīts, piemēram, 2009. gada 6. martā tika organizētas sanāksmes ar rajonu tiesu un apgabaltiesu priekšsēdētājiem, tiesnešu atalgojuma jautājums tika apspriests ikgadējā Tiesnešu konferencē, kuras dalībnieki citastarp vienojās par to, ka savu pārstāvi turpmākām sarunām nedelegēs, un uzsvēra līdzšinējo labo sadarbību ar Tieslietu ministriju. Šajā konferencē esot pieņemts aicinājums Valsts prezidentam, Saeimai un Ministru kabinetam, kurā apliecināta tiesnešu gatavība solidāri piedalīties ekonomiskās krīzes pārvarēšanā.

2009. gada 19. maijā tieslietu ministrs aicinājis rajonu tiesu un apgabaltiesu priekšsēdētājus uz sarunu par ekonomisko situāciju valstī un budžeta izdevumu samazinājuma ietekmi uz tiesu darbu. Savukārt 21. septembrī Tieslietu ministrija rakstveidā informējusi tiesas par Ministru kabineta izteikto aicinājumu veikt solidāru samazinājumu un lūgusi tiesu priekšsēdētājus sniegt priekšlikumus, kā vislabāk to īstenot. Turklāt 2009. gada 13. un 16. oktobrī Ministru kabinets pieņēmis zināšanai Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieka senatora P. Gruzīņa izteiktos iebildumus pret tiesneša amata iekļaušanu vienotajā atalgojuma sistēmā, tāpēc attiecīgo algu samazinājumu ietvēris likumā „Par tiesu varu”.

K. Drēviņa uzsvēra, ka Tieslietu ministrija ir izskatījusi arī vairākus alternatīvos risinājumus. Piemēram, neesot atbalstīts tiesnešu atalgojuma samazinājums par 20 vai 30 procentiem, esot plānots atslogot tiesas. Turklāt esot palielinātas valsts nodevas, un šis pasākums ļāvis iekasēt papildu 1,5 miljonus latu. Minētie līdzekļi esot novirzīti tiesnešu darba samaksas samazināšanai pēc iespējas saudzīgākā veidā.

Tieslietu ministrijas pārstāvis valsts sekretārs Mārtiņš Lazdovskis vērsa uzmanību uz to, ka tiesnešu atalgojuma samazinājums bija Tieslietu ministrijas budžeta samazinājuma neatņemama sastāvdaļa. Nesamazinot tiesnešu atalgojumu, nebūtu iespējams nodrošināt Tieslietu ministrijas funkciju īstenošanu piešķirtā budžeta ietvaros.

7. Pieaicinātās personas – Finanšu ministrijas – pārstāvis Finanšu ministrijas Tiesību aktu departamenta direktors Mārtiņš Brencis raksturoja finanšu situāciju valstī. 2009. gada budžetu nācies finansēt no aizdevuma, tāpēc valstī veikti krasi fiskālās disciplīnas pasākumi.

Atalgojuma samazinājums esot skāris plašu sabiedrības daļu: darba samaksa par 25 procentiem samazināta visai valsts pārvaldei, bet ministriju centrālajos aparātos – par 33 procentiem. Arī vidējā darba alga (martā – 440 latu) esot par 25 procentiem mazāka nekā 2008. gada nogalē. Samazinājums skāris arī tiesnešus, jo valsts budžetā būtiski samazināts Tieslietu ministrijas finansējums. Faktiskais samazinājums rajona tiesas tiesnesim esot 28 procenti, apgabaltiesas tiesnesim – 20 procenti un zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim – 32 procenti. Savukārt Saeimas deputātu atalgojums 2009. gada 1. martā samazināts par 15 procentiem un joprojām esot iesaldēts. Ministru kabineta locekļu atalgojums kopš 2009. gada 1. jūlija arī esot samazināts par 20 procentiem un joprojām iesaldēts.

Izstrādājot vienoto atalgojuma sistēmu, kurā bijis paredzēts iekļaut arī tiesu varas darbiniekus, par augstāko atalgojumu esot izraudzīts Ministru prezidenta atalgojums. Taču tiesu varas pārstāvji neesot atbalstījuši šādu risinājumu, uzstājot uz jau pastāvošās tiesnešu atlīdzības sistēmas saglabāšanu likuma „Par tiesu varu” ietvaros. Pieņemot apstrīdētās normas, esot respektēts tiesu varas pārstāvju viedoklis, tomēr viņu atalgojums esot ierobežots ar Ministru prezidenta atalgojuma lielumu. Tādā veidā tiesnešu atalgojums esot pielīdzināts valsts pārvaldes darbinieku atalgojumam.

Savukārt **Finanšu ministrijas pārstāve Vadības un metodoloģijas departamenta Sabiedriskajā sektorā nodarbināto atlīdzības politikas nodaļas vadītāja Inga Ošiņa** tiesas sēdē, aplūkojot vienotā atalgojuma sistēmas tapšanas

procesu, uzsvēra, ka jāņem vērā arī vēsturiskie aspekti. Valsts pārvaldē kopš 1998. gada pēc būtības neesot veiktas nekādas reformas darba samaksas jomā. Atalgojums esot pieaudzis uz minimālās algas pieauguma un iestāžu budžeta pieauguma rēķina. Rezultātā esot izveidojusies tāda situācija, ka bijusi ļoti maza atšķirība starp kvalificētiem darbiniekiem un tādiem darbiniekiem, kuriem nav kvalifikācijas un kuri veic fizisko darbu. Algu reforma nopietni esot uzsākta 2005. gadā, kad tika izstrādāts amatu katalogs, un no 2006. gada līdz 2007. gada vidum pilnībā esot ieviesta arī darba samaksas sistēma. Valsts budžetā 2007. un 2008. gadā bijis paredzēts finansējums algu paaugstināšanai.

I. Ošiņa norādīja, ka Ministru prezidenta atalgojums sākotnēji bija piesaistīts vidējam atalgojumam valstī, to reizinot ar koeficientu 9. Laika gaitā tas vairākkārt mainījies, un pašlaik Ministru prezidenta atalgojums esot noteikts 1908 latu apmērā. Vienotās atalgojuma sistēmas ietvaros tas esot noteikts kā augstākais atalgojums ar koeficientu 4,05 no vidējās darba samaksas valstī. Pārējiem valsts sektorā nodarbinātajiem esot noteikti zemāki koeficienti.

I. Ošiņa atzina, ka Ministru prezidenta atalgojuma noteikšana bijusi politisks lēmums. To esot iespējams mainīt atkarībā no politiskās situācijas valstī. Turklāt Ministru prezidenta atalgojums neesot balstīts uz aprēķiniem vai objektīviem kritērijiem.

Finanšu ministrijas pārstāve Budžeta departamenta direktore Ilonda Stepanova norādīja, ka tika pieņemts lēmums samazināt atalgojumam paredzētos izdevumus par 20 procentiem visām iestādēm. Pieņemot šādu lēmumu, neesot veikti aprēķini par tā ietekmi uz dažādām personu grupām. Iestādes pašas esot īstenojušas šādu samazinājumu. Savukārt Tieslietu ministrija, plānojot savus izdevumus, esot noteikusi tiesnešu atalgojuma pirmo samazinājumu tikai 15 procentu apmērā, jo atradusi iespēju palielināt savus ieņēmumus no iekasētajām valsts nodevām.

8. Pieaicinātās personas – Latvijas Republikas tiesībsarga biroja – pārstāve juriskonsulte Santa Tivanenkova norādīja, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 83. un 107. pantam.

S. Tivanenkova uzsvēra, ka Satversmes 107. pants vērtējams kopsakarā ar ANO Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Minētā pakta normas prasot, lai tā dalībvalstis atzītu, ka ikvienam ir tiesības uz darbu un tā aizsardzību, lai ikvienam būtu iespēja pelnīt sev iztiku ar darbu, ko viņš brīvi izvēlas vai pieņem.

Satversmes 107. pantā ietverto jēdzienu „veiktajam darbam atbilstoša samaksa” varot traktēt tādējādi, ka tiesneša atalgojumam jāatbilst tiesneša kvalifikācijai un tiesnešiem izvirzītajām prasībām, proti, izglītībai, darba pieredzei, nevainojamai reputācijai, un šis darbs esot jāatlīdzina atbilstoši tam uzliktajam slogam un nepieciešamajai kvalifikācijai.

Pieņemot grozījumus likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. un 20. punktā, likumdevēja leģitīmais mērķis esot bijusi valsts labklājības aizsardzība un ekonomiskās stabilitātes saglabāšana, un attiecīgais ierobežojums esot pieņemts uz likuma pamata saistībā ar neatliekamu sabiedrisku vajadzību.

S. Tivanenkova norādīja, ka tiesu vara, lai arī būdama neatkarīga, tomēr funkcionē neatrauti no tās finansējuma avota. Valsts budžets un valsts ekonomiskās lejupslīdes apstākļi varot ietekmēt tiesnešu atalgojumu.

2002. gadā, kad tika pieņemta koncepcija, valdība neesot varējusi paredzēt, ka 2008. gadā globālās ekonomiskās krīzes ietekmē valsts ekonomiskais stāvoklis pasliktināsies tik lielā mērā, ka būs nepieciešams samazināt atalgojumu visiem no valsts budžeta finansēto iestāžu darbiniekiem. Tādēļ krīzes apstākļos koncepcijas darbības apturēšana esot bijis loģisks pasākums, kurā nevarot saskatīt tiesiskās paļāvības principa pārkāpumu. Labums, ko no šā pasākuma gūst sabiedrība, noteikti esot lielāks nekā ierobežojums, kas uzlikts tiesnešiem.

Tiesnešu atalgojums neesot atzīstams par netaisnīgu. Saskaņā ar Eiropas Sociālās hartas noteikumiem atalgojumā tiekot ietvertas arī prēmijas un citi labumi, tostarp sociālās garantijas. Likumā „Par tiesu varu” tiesnešiem paredzētas vairākas sociālās garantijas: piecu nedēļu atvaļinājums un papildu atvaļinājuma piešķiršana pēc pieciem tiesneša amatā nostrādātiem gadiem, iespēja saņemt dzīvības un veselības apdrošināšanu. Tādējādi apstrīdētās normas atbilstot Satversmes 1. un 107. pantam.

Savukārt atbilstība Satversmes 83. pantam esot jāvērtē kopsakarā ar ANO apstiprinātajiem Tiesu varas neatkarības pamatprincipiem. Šajā dokumentā neesot atsauces uz darba atalgojumu kā tiesu varas neatkarības pamatu. Līdz ar to valstij vajagot censties nodrošināt tiesnešiem pienācīgu atalgojumu, taču to nevarētu saistīt ar tiesneša taisnīguma izpratni un neatkarības garantēšanu. Spēkā esošais atalgojums esot atbilstošs un neietekmējot tiesnešu neatkarību, tāpēc atbilstot arī Satversmes 83. pantam.

Secinājumu daļa

I

9. Viens no prasījumiem, kas ietverts pieteikumos, ir šāds: izvērtēt apstrīdētā 7. punkta otrā teikuma atbilstību Satversmes 1., 83. un 107. pantam.

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvārī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2009-11-01, atzīstot likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otro teikumu 2008. gada 14. novembra likuma, 2009. gada 16. jūnija likuma un 2009. gada 1. decembra likuma redakcijā par neatbilstošu Satversmes 83. pantam un spēkā neesošu no 2011. gada 1. janvāra.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja pasludināts spriedums citā lietā par to pašu prasījumu.

Tādējādi lietā ietvertais prasījums par apstrīdētā 7. punkta otrā teikuma atbilstību Satversmes 1., 83. un 107. pantam uzskatāms par jau izspriestu un tiesvedība par šo prasījumu ir izbeidzama.

II

10. Saeima atbildes rakstā un tiesas sēdē lūdza izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdu „bet nepārsniedzot Ministru prezidenta mēnešalgu, kas noteikta saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu” atbilstību Satversmes 1., 83. un 107. pantam, jo šis prasījums neatbilstot Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmās daļas prasībām.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punkts paredz, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja Satversmes tiesa konstatē, ka lēmums par lietas ierosināšanu neatbilst Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas prasībām. Šajā pantā citastarp noteikts, ka konstitucionālajai sūdzībai ir jāatbilst Satversmes tiesas likuma 19.² panta prasībām. Savukārt no 19.² panta pirmās daļas izriet nosacījums, ka persona var vērsties Satversmes tiesā tikai tādā gadījumā, kad pastāv tieša saikne starp šīs personas pamattiesību ierobežojumu un pieteikumā apstrīdēto tiesību normu.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka konstitucionālo sūdzību var iesniegt gadījumos, kad, pirmkārt, pamattiesību aizskārums ir tiešs, konkrēts, apstrīdētā norma aizskar pieteikuma iesniedzēju pašu un, otrkārt, aizskar pieteikuma iesniegšanas brīdī

(sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedumu lietā Nr. 2002-01-03 un 2002. gada 11. novembra lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-03) vai arī pastāv apstākļu kopums, kas prasa, lai lieta tiktu izskatīta „šobrīd” (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājumu daļas 2.4. punktu).

Saeima, atsaucoties uz likumprojekta anotācijā sniegtajiem aprēķiniem, uzskata, ka nevienam no Pieteikumu iesniedzējiem Satversmē noteiktās pamattiesības neaizskar apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdi „bet nepārsniedzot Ministru prezidenta mēnešalgu, kas noteikta saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu”.

Tāpēc Satversmes tiesa noskaidros, vai citētie apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdi aizskar Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības.

Minētie vārdi bija ietverti likumprojektā, kura anotācijā sniegtie aprēķini pamatojās uz normām, kas ar 2010. gada 18. janvāra spriedumu atzītas par antikonstitucionālām un spēkā neesošām no 2011. gada 1. janvāra. Tātad tiesnešu algas no 2011. gada 1. janvāra tiks aprēķinātas atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 119.¹ pantam, ņemot vērā apstrīdēto 20. punkta trešo teikumu, proti, amatalga nosakāma 73 procentu apmērā no likumā paredzētās darba samaksas, bet nepārsniedzot Ministru prezidenta atalgojumu, kas noteikts saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu. Tādējādi arī tad, ja tiesneša amatalgu nosaka 73 procentu apmērā, ierobežojums attiecībā uz atalgojuma maksimālo apmēru var skart vairākus Pieteikumu iesniedzējus – rajonu un apgabaltiesu tiesnešus ar augstākām kvalifikācijas klasēm.

Satversmes tiesas praksē nostiprināta atziņa, ka par pamattiesību aizskārums ir atzīstams arī tāds aizskārums, kas var būt nākotnē sagaidāms vai arī potenciāls (sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājumu daļas 2.4. punktu un 2002. gada 20. maija spriedumu lietā Nr. 2002-01-03). Tiesību doktrīnā izteikts viedoklis, ka pamattiesību aizskārums teorija ļauj par reālu atzīt arī nākotnē gaidāmu un potenciālu aizskārums. Proti, potenciāls, kā arī nākotnē gaidāms aizskārums nozīmē to, ka pastāv pamatota un ticama iespējamība, ka apstrīdētās normas piemērošana varētu radīt nelabvēlīgas sekas konstitucionālās sūdzības iesniedzējam. Vērtējot personas tiesību ierobežojumu, jāņem vērā gan risks, ka šis ierobežojums nenovēršami skars konkrēto personu, gan arī iespējamais personas tiesisko interešu

aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-74-01 12.1. punktu*).

Lielākā daļa Pieteikumu iesniedzēju ir tiesneši, kas ar Saeimas lēmumu apstiprināti amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. No 2011. gada 1. janvāra apstrīdētais 20. punkta trešais teikums attieksies uz šiem Pieteikumu iesniedzējiem. Līdz ar to jautājums par apstrīdētajā 20. punkta trešajā teikumā noteikto ierobežojumu izlemjams izskatāmās lietas ietvaros.

Līdz ar to tiesvedība lietā šajā daļā ir turpināma.

11. Pieteikumu iesniedzēji lūdz izvērtēt, vai apstrīdētajā 20. panta trešajā teikumā ietvertais ierobežojums – proti, tas, ka tiesneša darba samaksa nedrīkst pārsniegt Ministru prezidenta atalgojumu, – atbilst no Satversmes 1. panta izrietošajam vienlīdzības principam.

Satversmes tiesa vairākos spriedumos ir norādījusi, ka tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-07-0103 secinājumu daļas 3. punktu*). Vienlaikus Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka tiesiskās vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos. Tikai tad, ja tiek konstatēts, ka tam ir objektīvs un saprātīgs pamats, vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*).

Lai noskaidrotu apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam, jāizvērtē, vai personas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu vai vienādu attieksmi un vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips – proporcionālas (samērīgas) attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem.

11.1. Tiesnešu darba samaksas sistēma izstrādāta ar mērķi veicināt tiesneša karjeras attīstību un paredz atšķirīgu atalgojumu dažādu līmeņu tiesu tiesnešiem, tādējādi nodrošinot atbilstošu samaksu par darbu. Tiesnesim, pārejot darbā augstāka līmeņa tiesā, ir nepieciešama augstāka kvalifikācija, jo pieaug izskatāmo lietu sarežģītība

un pieņemto nolēmumu nozīmīgums, līdz ar to ir paredzēta arī augstāka amatalga. Tādējādi tiesnesis ir orientēts uz savu izaugsmi un kvalifikācijas celšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 17.3. punktu*). Princips, ka darba samaksa dažādu tiesu tiesnešiem ir atšķirīga, darbojas visās demokrātiskajās valstīs. Starpība starp zemāka un augstāka līmeņa tiesas tiesneša atalgojumu dažādās valstīs ir atšķirīga. Eiropas Savienībā vidēji tā atšķiras vairāk nekā divas reizes, bet dažās valstīs – pat vairāk nekā trīs reizes [*sk. European judicial systems, Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice, Council of Europe, September 2008, p.p. 185, 186*]. Latvijā šī atšķirība ir 2,3 reizes.

Atšķirīgs atalgojums likumā ir paredzēts arī viena līmeņa tiesas tiesnešiem, kā arī tiesas priekšsēdētājam un tiesas priekšsēdētāja vietniekam, kuri vienlaikus ir arī tiesneši.

Tā kā augstāka līmeņa tiesā nepieciešama augstāka kvalifikācija, turklāt pieaug izskatāmo lietu sarežģītība, dažādu tiesu tiesneši neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Atšķirīgos apstākļos atrodas arī attiecīgās tiesas tiesnesis un tiesas priekšsēdētājs, jo priekšsēdētājs līdztekus tiesneša pienākumu pildīšanai vada iestādes darbu.

11.2. Satversmes tiesa jau konstatēja, ka ierobežojums, kas neļauj pārsniegt Ministru prezidenta atalgojumu, no 2011. gada 1. janvāra attieksies uz tiesnešiem ar augstāku kvalifikāciju, tostarp arī uz daudziem tiesu priekšsēdētājiem.

Līdz ar to izveidosies tāda situācija, ka dažāda līmeņa tiesu un dažādas kvalifikācijas tiesnešiem par dažāda apjoma darbu tiks noteikts vienāds atalgojums.

12. Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, jānoskaidro, vai tai ir leģitīms mērķis un vai tiek ievērots samērīguma princips.

Saeimas atbildes rakstos nav norādīts, kā arī no lietā esošiem materiāliem nav konstatējams apstrīdētajā 20. panta trešajā teikumā ietvertā ar Ministru prezidenta atalgojumu saistītā ierobežojuma leģitīmais mērķis. Satversmes tiesa pieļauj, ka ierobežojuma mērķis bija sakārtot darba samaksas sistēmu valsts pārvaldē. Ministru prezidents vada Ministru kabineta darbu un ir augstākā izpildvaras amatpersona, tāpēc likumdevēja lēmums noteikt, ka viņa mēnešalga ir augstākā valsts pārvaldē, būtu pilnīgi pamatots un loģisks.

13. Saeima 2008. gada 15. maijā pieņēma Ministru kabineta iekārtas likumu, kurā tika noteikta Ministru prezidenta mēnešalga, kas, pēc likumdevēja ieskata, bija

Ministru prezidenta veiktajam darbam atbilstoša. Šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums paredz vairāk nekā divas reizes zemāku Ministru prezidenta algu, nekā likumdevējs bija paredzējis sākotnēji. Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pārstāve norādīja, ka tas ir bijis politisks lēmums. Viņsprāt, Ministru prezidenta atlīdzība nav adekvāta, ņemot vērā viņa pienākumus.

Taču gan Ministru prezidenta kandidāta izraudzīšana, gan Ministru prezidenta apstiprināšana, gan viņa pilnvaru termiņš un atalgojums var būt politiskās izvēles jautājums, tāpēc likumdevējam nav nepieciešams tiesiski pamatot un motivēt Ministru prezidenta mēnešalgas apmēru.

Satversmes tiesa izskatāmās lietas ietvaros nevērtē Ministru prezidenta mēnešalgas lielumu, kā arī valsts pārvaldē spēkā esošo darba samaksas sistēmu.

14. Jebkuras no valsts budžeta apmaksātas amatalgas noteikšana ir likumdevēja kompetencē, un zināmā mērā tā vienmēr ir politiska izšķiršanās. Tomēr arī politiskus lēmumus ierobežo Satversme, tāpēc Saeimas rīcības brīvības apjoms, pieņemot lēmumus par Ministru prezidenta un tiesnešu atalgojumu, ir atšķirīgs.

Ir pieļaujams tas, ka Ministru prezidenta atalgojums tiek noteikts brīvi, bez izvērtēšanas. Savukārt šāda, tikai uz likumdevēja politisko gribu balstīta tiesnešu atalgojuma noteikšana ir pretrunā ar varas dalīšanas un tiesu neatkarības principu. Ja likumdevējam tiktu dotas neierobežotas tiesības pēc savas politiskās izvēles ietekmēt tiesnešu algas, tiesas neatkarības jēdziens zaudētu jēgu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.3. punktu*).

Arī Eiropas hartā „Par tiesnešu statusu” atzīts par svarīgu nosacījums, ka tiesneša atlīdzības līmenim jābūt tādām, lai pasargātu tiesnešus no spiediena, nevis noteikts, ka atalgojuma līmenis būtu jāsaskaņo ar likumdevējvaras vai izpildvaras augstāko amatpersonu atalgojumu, jo šāda salīdzināšana nav iespējama (*sk. European Charter on the Statute of Judges and Explanatory Memorandum, Council of Judges, 8–10 July 1998, para. 6.1*).

15. Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā secināja, ka „varas dalīšanas princips nenoteic īpašas aritmētiskas proporcijas starp atalgojuma līmeņiem atšķirīgos varas atzaros [...]. Ņemot vērā dažādus komplicētus faktorus, kas raksturo amatu, vienmēr ir diskutabli salīdzināt amatus dažādos varas atzaros. Tie bieži vien ir pilnīgi atšķirīgi darbi, kam ir atšķirīgs atbildības apjoms. Tikpat lielā mērā atšķiras arī

darba raksturs, stabilitātes pakāpe amata pildīšanā, ar veicamajām funkcijām saistītās pilnvaras, amatā atrašanās laiks. Šo un citu līdzīgu iemeslu dēļ ir nepamatoti salīdzināt amatus un prasīt, lai vienam varas atzaram piederīgās amatpersonas pelnītu tikpat, cik pelna citam varas atzaram piederīgās amatpersonas” (*Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.4. punkts*).

Vairākas konstitucionālās tiesas (piemēram, Igaunijā, Kanādā, Polijā), risinot ar tiesnešu atlīdzību saistītus jautājumus, ir norādījušas, ka atalgojuma izlīdzināšanu dažādos varas atzaros nevajadzētu izvirzīt par mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.4. punktu*).

Satversmes tiesa jau konstatēja, ka nav pamata apšaubīt likumdevēja lēmumu noteikt Ministru prezidenta mēnešalgu kā augstāko valsts pārvaldē (*sk. šā sprieduma 12. punktu*). Šāds ierobežojums ietverts vairākos likumos. Taču vienlaikus šāds ierobežojums nav attiecināts uz Saeimas deputātu atlīdzību, kā arī uz vairāku neatkarīgo iestāžu un valsts uzņēmumu amatpersonu atalgojumu.

Satversmes tiesa jau secināja, ka šāds ierobežojums nenodrošina atšķirīgu attieksmi pret dažāda līmeņa tiesu un kvalifikācijas tiesnešiem, proti, personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos. Šādai atalgojuma izlīdzināšanai, tāpat kā atalgojuma mehāniskai izlīdzināšanai dažādos varas atzaros, nav objektīva un saprātīga pamata.

Līdz ar to apstrīdētajā 20. panta trešajā teikumā ietvertais ierobežojums – proti, tas, ka tiesnešu darba samaksa nedrīkst pārsniegt Ministru prezidenta atalgojumu, kas noteikts saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu, – neatbilst vienlīdzības un varas dalīšanas principiem.

Tādējādi apstrīdētā 20. punkta trešā teikuma vārdi „bet nepārsniedzot Ministru prezidenta mēnešalgu, kas noteikta saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu” neatbilst Satversmes 1. pantam.

III

16. Satversmes tiesa 2009. gada 10. decembrī ierosināja lietu Nr. 2009-111-01 „Par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma un 20. punkta otrā teikuma (2009. gada 16. jūnija redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam”. Minētajā lietā apstrīdēts likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 20. punkts redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 1. janvārim. Savukārt 2010. gada 9. aprīlī ierosināta lieta Nr. 2010-24-01, kurā apstrīdēta likuma „Par tiesu

varu” pārejas noteikumu 20. punkta norma, kas regulē tiesnešu atlīdzību no 2010. gada 1. janvāra.

Lietās Nr. 2009-111-01 un Nr. 2010-24-01 ir apstrīdētas normas, ciktāl tās attiecas uz tiesnešu atalgojumu. Pieteikumos ietverts prasījums izvērtēt, vai tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums un ierobežojums, kas neļauj pārsniegt Ministru prezidenta atalgojumu, atbilst Satversmes 1., 83. un 107. pantam. Līdz ar to šīs lietas ietvaros netiek vērtēts 20. punkta otrais un trešais teikums, ciktāl tas attiecas uz zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem.

Tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums noteikts gan apstrīdētajā 20. punkta otrajā teikumā, paredzot no 2009. gada 1. jūlija līdz 2010. gada 31. decembrim (nākamajos likuma grozījumos šo datumu aizstāja ar 2009. gada 31. decembri) atalgojumu noteikt 85 procentu apmērā no darba samaksas, gan arī apstrīdētajā 20. punkta trešajā teikumā, paredzot no 2010. gada 1. janvāra līdz 2011. gada 31. decembrim to noteikt 73 procentu apmērā no darba samaksas.

Tiesnešu atalgojuma procentuālie samazinājumi attiecas uz atšķirīgiem laika posmiem, kā arī atšķirīgi – par 15 un par 27 procentiem – samazina tiesnešu darba samaksu. Šie samazinājumi ir veikti no tiesneša mēneša amatalgas, kas iesaldēta jau kopš 2007. gada un ko Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā atzinusi par neatbilstošu Satversmes 83. pantam. Tomēr nedz Pieteikumu iesniedzēji, nedz arī Saeima nav norādījusi uz abu apstrīdēto 20. punkta teikumu pieņemšanas faktisko apstākļu atšķirībām un tiesiskajiem apsvērumiem, kuru dēļ šīs normas būtu vērtējamas atsevišķi. Nav sniegta arī informācija, kas liecinātu, ka apstrīdētie procentuālie samazinājumi rada pēc būtības atšķirīgu aizskārumu Pieteikumu iesniedzējiem.

Tādējādi, vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes normām, ir jāvērtē spēkā esošais procentuālais samazinājums, kas attiecas uz tiesnešu atalgojumu, kurš jau atzīts par neatbilstošu Satversmes 83. pantam (turpmāk – tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums).

17. Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā jau secināja, ka Satversmes 83. pants ietver aizliegumu samazināt tiesnesim likumā noteikto atlīdzību viņa pilnvaru laikā. Vienlaikus Satversmes tiesa norādīja, ka īpašos apstākļos – ekonomiskās lejupslīdes situācijā, kad valsts ir spiesta veikt vispārēju atalgojuma samazinājumu no budžeta finansētajās institūcijās, – no tiesnešu atlīdzības

samazināšanas aizlieguma principa var atkāpties (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 10.2. un 10.3. punktu*).

Apstrīdētais 20. punkta trešais teikums paredz terminētu tiesneša atalgojuma izmaksu 73 procentu apmērā – līdz 2011. gada 31. decembrim. Tādējādi tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums ir pieļaujams, ja vien tiek ievēroti no Satversmes izrietošie principi (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 16. punktu*).

18. Pieteikumu iesniedzēji apstrīd tiesnešu atalgojuma procentuālā samazinājuma atbilstību no Satversmes 1. panta izrietošajam tiesiskās paļāvības (tiesiskās stabilitātes) un solidaritātes principiem, no Satversmes 83. panta izrietošajam tiesu neatkarības principam un Satversmes 107. pantam.

Lai gan pieteikumos ietverts prasījums izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 107. pantam kopumā, tomēr no pieteikumiem un tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēju pārstāves paustā izriet, ka pēc būtības tiek apstrīdēta šo normu atbilstība Satversmes 107. panta vārdiem „ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu”.

19. Lai izvērtētu tiesnešu atalgojuma procentuālā samazinājuma atbilstību Satversmes 107. pantam, jāpārbauda, vai šis samazinājums ierobežo tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu Satversmes 107. panta izpratnē.

19.1. Ievērojot 2010. gada 18. janvāra spriedumā secināto, par atbilstošu uzskatāma tāda tiesneša darba samaksa, kas ir samērīga ar amata atbildību un slodzi, neatkarības prasībām, no amata izrietošajiem ierobežojumiem, kā arī amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21. punktu*). Par tiesneša amatam atbilstošu uzskatāma tāda darba samaksa, kas, „pirmkārt, ir pietiekami konkurētspējīga, lai piesaistītu tiesneša amatam spējīgus un kompetentus juristus. Otrkārt, [...] ir pietiekama, lai, ņemot vērā tiesnešu pieņemto lēmumu nozīmi un ietekmi, likumā noteikto amatu savienošanas aizliegumu, kā arī tiesneša darba apjomu, tiesneši baudītu pienācīgu ekonomisko neatkarību” (*Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 20. punkts*).

19.2. Satversmes 107. pantā ietvertās tiesības attiecas uz sociālo tiesību sfēru. Satversmes tiesa jau secināja, ka šis pants aizsargā arī tiesnešu tiesības saņemt samaksu, kas atbilst veiktajam darbam. Vienlaikus pienācīga tiesnešu darba samaksa ietilpst arī Satversmes 83. pantā ietvertās tiesnešu neatkarības saturā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 6. un 8.2. punktu*). Satversmes tiesa jau 2010. gada 18. janvāra spriedumā secināja, ka jautājums par tiesnešu atlīdzības noteikšanu ietilpst ne tikai sociālo tiesību sfērā, kur likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, bet arī tādā jomā, kur likumdevēja rīcības brīvībai ir stingrāki ierobežojumi (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 20. punktu*).

Tādējādi atbilstība Satversmes 107. pantā ietvertajām tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu attiecībā uz tiesnešiem ir vērtējama kopsakarā ar Satversmes 83. pantā ietverto neatkarības prasību.

19.3. Kaut arī Satversme *expressis verbis* nenosaka tiesnešu atlīdzības lielumu, tomēr Satversmes 83. pantā ietvertā tiesu neatkarības principa saturā ietilpst prasība likumdevējam garantēt tiesneša finansiālo drošību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 8.2. punktu*). Likumdevējs 2003. gadā, izveidojot tiesnešu darba samaksas sistēmu, kas spēj garantēt tiesnešu finansiālo drošību tādā apmērā, lai aizsargātu tiesnešu neatkarību, un ietverot to likuma „Par tiesu varu” 20. nodaļā, izšķīrās par tādu risinājumu, ka amatam atbilstoša amatalga ir aprēķināma, ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes iepriekšējā gada oficiālajā statistikas paziņojumā publicēto valstī strādājošo vidējo mēneša bruto darba samaksu un piemērojot tai koeficientu 4,5.

Likumdevējs, apstiprinot šo sistēmu, atzina, ka tā uzskatāma par tiesneša amatam atbilstošu, proti, pirmkārt, tā paredz darba samaksu, kas ir pietiekami konkurētspējīga, lai piesaistītu tiesneša amatam spējīgus un kompetentus juristus. Otrkārt, šādi noteikta alga ir pietiekama, lai, ņemot vērā tiesnešu pieņemto lēmumu nozīmi, likumā noteikto amatu savienošanas aizliegumu, kā arī tiesneša darba apjomu, tiesneši baudītu pienācīgu ekonomisko neatkarību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 20. punktu*).

Šāda sistēma atbilst varas atzaru līdzsvaram un nodrošina to, ka tiesu varai nav jādiskutē ar izpildvaru vai likumdevēju par tiesnešu algas lielumu, kas varētu radīt draudus tiesu varas neatkarībai. Vienlaikus šāda sistēma ir arī elastīga – tā nodrošina tiesneša algas apmēra pielāgošanos vidējai darba samaksai valstī.

Tādējādi likumdevējs jau ir noteicis, ka par tiesneša veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas viņam nodrošina pienācīgu ekonomisko neatkarību, uzskatāma tāda samaksa, kas ir 4,5 reizes lielāka par valstī strādājošo iepriekšējā gada vidējā mēneša bruto darba samaksu.

19.4. Tiesnešu darba samaksas sistēma savulaik tika izstrādāta tāpēc, ka valstī bija izveidojusies tāda situācija, ka tiesnešu darba samaksa neatbilda viņu darba pienākumiem un atbildībai. Ieviešot šo sistēmu, likumprojekta anotācijā tika norādīts, ka pārāk zemā tiesnešu darba samaksa ir par pamatu tam, ka nepastāv nopietna konkurence uz tiesneša amatu un līdz ar to nav iespējams nodrošināt augsti kvalificētu juristu piesaisti darbam tiesās, kā arī tiek radīti apstākļi korupcijai (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 17. punktu*).

Eiropas Komisijas sagatavotajos ikgadējos ziņojumos, kuros analizēts Latvijas kā Eiropas Savienības kandidātvalsts progress iestāšanās kritēriju izpildē, gan 2000., gan 2001., gan arī 2002. gadā norādīts uz zemo tiesneša atalgojumu, nepietiekamo tiesu sistēmas finansējumu un ar to saistītajiem riskiem [*sk. Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession, Brussels, 9.10.2002., SEC(2002) 1405, 13.11.2001., SEC(2001) 1749, 8.11.2000., <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/3883/3903/>, aplūkots 2010. gada 26. maijā*]. Savukārt 2003. gada Monitoringa ziņojumā ir pozitīvi novērtēts tas, ka, risinot tiesu neatkarības problēmas, izstrādāti un 2003. gada 1. jūlijā stājušies spēkā grozījumi likumā „Par tiesu varu”, kas paredz pakāpenisku tiesneša algas paaugstināšanu līdz 2006. gadam, kad tiesneša alga būs vairākas reizes lielāka nekā pirms tiesnešu darba samaksas reformas uzsākšanas (*sk. Comprehensive Monitoring Report on Latvia's Preparations for Membership, <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/3883/3903/>, aplūkots 2010. gada 26. maijā*). Arī S. Āboltiņa tiesas sēdē norādīja, ka tiesnešu atalgojums pirms 2003. gadā veiktās tiesnešu algu reformas nebija tiesneša amatam atbilstošs (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 123. lpp.*).

Izvērtējot tiesnešu atalgojuma apmēru pirms tiesnešu darba samaksas sistēmas ieviešanas, Satversmes tiesa konstatē, ka tiesneša amatalga bija 1,8 līdz 2,5 reizes lielāka nekā Centrālās statistikas pārvaldes iepriekšējā gada oficiālajā statistikas paziņojumā publicētā valstī strādājošo vidējā mēneša bruto darba samaksa. Var secināt, ka gan Eiropas Komisijas eksperti, gan likumdevējs atzina par tiesneša amatam neatbilstošu tādu tiesneša amatalgu, kas aprēķināta, piemērojot koeficientu 1,8 līdz 2,5.

Rajona tiesas tiesneša atalgojums 2010. gadā tāpat kā 2007., 2008 un 2009. gadā tiek aprēķināts no strādājošo 2005. gada vidējās mēneša bruto darba samaksas,

piemērojot koeficientu 4,5. Šis atalgojums ar apstrīdētajām normām ir samazināts vēl par 27 procentiem. Tādējādi vispārējo atalgojuma samazinājumu rada gan procentuālais samazinājums, gan tas, ka tiesneša amatalgā 2010. gadā tiek aprēķināta, koeficientu piemērojot nevis 2008. gada, bet 2005. gada vidējai mēneša bruto darba samaksai. Līdz ar to 2010. gadā rajona tiesas tiesneša amatalgas apmērs ir tāds pats, kāds tas būtu, ja tiktu aprēķināts no 2008. gada vidējās mēneša bruto darba samaksas, piemērojot koeficientu 1,7.

Tādējādi 2010. gadā, nosakot tiesnešu atalgojumu, faktiski tiek piemērots koeficients 1,7, kas ir gandrīz trīs reizes mazāks nekā likumdevēja noteiktais koeficients atbilstošas amatalgas aprēķināšanai.

19.5. Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve minēja, ka pēdējā gada laikā konkursā uz vienu vakanto tiesneša vietu vidēji esot pieteikušies 4,36 kandidāti. Satversmes tiesa norāda, ka kandidātu skaits vēl neliecina par to, ka valstī pat šādos apstākļos, kad ir augsts bezdarba līmenis, pastāvētu patiesa un pietiekama konkurence, lai tiesneša amatam varētu izvēlēties kvalificētākos juristus. Turklāt, kā liecina Tieslietu ministrijas sniegtā informācija, no 529 tiesnešu vietām 28 vietas vēl aizvien ir vakantas (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 181. lpp.*).

Satversmes tiesa jau 2010. gada 18. janvāra spriedumā norādīja: lai tiesneša amatam piesaistītu kompetentākos un ziņošākos speciālistus, tiesnešiem būtu jāsaņem adekvāta darba samaksa salīdzinājumā ar citu augsti kvalificētu juristu darba samaksu. Vienlaikus tiesa vērsa uzmanību uz to, ka tiesneša atalgojums nebūtu tieši salīdzināms ar advokātu, juridisko konsultantu vai notāru ienākumiem. Ir saprotams, ka šāda salīdzinājuma mērķis ir piesaistīt tiesneša amatam augsti kvalificētus juristus, tomēr tiešs salīdzinājums nebūtu korekts, ņemot vērā riskus un papildu izdevumus, ko rada minēto amatu finansiālā patstāvība. Lai noteiktu, vai tiesnešu atalgojuma līmenis ir pienācīgs, tas būtu izvērtējams sasaistē ar vispārējām atalgojuma līmeņa tendencēm un samēru valsts sektorā. Tāpat tiesa konstatēja, ka ir jānodrošina saprātīgs samērīgums atalgojuma noteikšanā tiesnešiem un juridiskajā profesijā publiskās pārvaldes jomā strādājošajiem (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.5. un 21.6. punktu*).

Tiesas sēdē gan Saeimas, gan ministriju pārstāvji, cenšoties argumentēt tiesnešu atalgojuma atbilstību, salīdzināja to gan ar valsts pārvaldē un no valsts budžeta finansētās iestādēs strādājošo vidējo algu, gan ar citu profesiju darbinieku, piemēram, ārstu, skolotāju un cietumsargu, atalgojumu, taču nesniedza pamatojumu tam, kāpēc

šādas sociālās grupas būtu salīdzināmas. Satversmes tiesa jau norādīja, ka tiesnešu darba samaksas atbilstības izvērtējumam izmantojams tikai tāds salīdzinājums ar citām algām, kas uzskatāms par pamatotu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.3. punktu*). Ievērojot tiesneša amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā, šā amata atbildību, uz šo amatu attiecinātās kompetences, kvalifikācijas un pieredzes prasības, kā arī neatkarības prasību un no tiesneša amata izrietošos ierobežojumus, jāsecina, ka tiesneša atalgojums nav tieši salīdzināms ne ar vienas minētās grupas atalgojumu. Arī vidējās algas lielums nav korekts salīdzinājums, jo valsts sektorā strādājošie veic dažādas kvalifikācijas darbu un augsti kvalificēto darbinieku, kuru īpatsvars nav pārāk liels, atalgojums ievērojami pārsniedz vidējo atalgojumu. Turklāt likumdevējs, izveidojot tiesnešu darba samaksas sistēmu, jau ir atzinis, kā būtu vērtējams tiesneša atalgojums attiecībā pret valstī strādājošo vidējo mēneša bruto darba samaksu.

Tieslietu ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka tiesnešiem likumā ir paredzētas būtiskas sociālās garantijas, tostarp dzīvības un veselības apdrošināšana, kas arī būtu jāņem vērā, izvērtējot tiesnešu darba samaksas atbilstību. No lietas materiāliem izriet, ka, piemēram, rajona tiesas tiesneša veselības apdrošināšana 2010. gadā valstij izmaksā 159 latus, bet dzīvības apdrošināšana – mazāk nekā 20 latus (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 62. lpp.*). Neapšaubāmi, ka veselības un dzīvības apdrošināšana tiesnešiem ir papildu sociālā garantija, tomēr, ievērojot tās izmaksas uz vienu tiesnesi, nevar uzskatīt, ka šī garantija būtiski palielinātu tiesnešu atalgojumu.

Vienlaikus Satversmes tiesa konstatē, ka tiesneša amatalga vēl aizvien ir ievērojami zemāka nekā ministriju juridisko departamentu vadītāju amatalga un citu, pārējos varas atzaros un neatkarīgajās iestādēs strādājošo vadošo juridisko speciālistu alga (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 1.–61. lpp.*). Līdz ar to tiesneša atalgojums nav tāds, kas spētu tiesneša amatam piesaistīt kvalificētākos juristus.

19.6. Jau likuma „Grozījumi likumā „Par tiesu varu”” (2008. gada 14. novembra redakcijā) anotācijā bija norādīts, ka „tiesnešiem un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem 2009. gadā netiks nodrošināts darba apjomam un raksturam atbilstošs atalgojums”. Uz tādiem pašiem riskiem norādīts arī 2009. gada 16. jūnija likuma un 2009. gada 1. decembra likuma anotācijās. Taču nedz Saeima, nedz ministriju pārstāvji nevarēja sniegt informāciju par to, kā likumu pieņemšanas gaitā tika izvērtēti minētie riski un kā bija paredzēts tos mazināt vai novērst.

Tāpat Satversmes tiesai nav iesniegti materiāli, kas pamatotu Saeimas atbildes rakstā pausto secinājumu, ka „šobrīd valstī noteiktā tiesnešu darba samaksa atbilst veicamā darba raksturam, amata pildīšanai nepieciešamajām prasmēm un atbildībai, likuma prasībām un ierobežojumiem, ir līdzsvarota ar citu tiesu sistēmas amatpersonu statusu un darba samaksu, kā arī darba algu kopumā valstī” (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 6. lpp.*). Jau 2008. gadā, lemjot par tiesneša amatalgas iesaldēšanu, likumprojekta anotācijā bija norādīts uz iespējamiem riskiem. Tomēr nedz likumdevējs, nedz arī izpildvara neizvērtēja šos riskus, bet tiesnešu atlīdzības samazinājumu veica tūri mehāniskā veidā. Tikai 2010. gada 10. februārī Saeimas Juridiskās komisijas sēdē, lemjot par Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma izpildi, deputāti pirmo reizi aicināja Finanšu ministriju un Tieslietu ministriju izvērtēt darba samaksas līdzsvaru (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 69.–76. lpp.*).

Tādējādi tiesnešiem Satversmes 107. pantā ietvertās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, vērtējot tās kopsakarā ar Satversmes 83. pantā ietverto neatkarības prasību, ir ierobežotas.

20. Lai pārbaudītu, vai pamattiesību ierobežojums atbilst Satversmes 107. pantam, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ierobežojums noteikts ar likumu, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs.

21. Apstrīdētās normas iekļautas likumā „Par tiesu varu” ar Saeimas 2009. gada 16. jūnijā un 2009. gada 1. decembrī pieņemtiem likumiem „Grozījumi likumā „Par tiesu varu””. Likumi publicēti laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” un ir spēkā.

Ierobežojums tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu ir noteikts ar likumu.

22. Satversmes tiesa jau secināja, ka ekonomiskās lejupslīdes novēršana, valstij atrodoties sarežģītā finansiālā situācijā, ir uzskatāma par tādu rīcību, kas vērsta uz citu personu tiesību aizsardzību un sabiedrības labklājību, un līdz ar to atzīstama par tiekšanos uz leģitīmu mērķi.

Tādējādi apstrīdētajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

23. Lai izvērtētu ierobežojuma samērīgumu, jāņem vērā gan tas, ka Satversmes 107. pantā ietvertās tiesības ir sociālās tiesības, gan arī tas, ka prasība noteikt tiesnesim

pienācīgu (atbilstošu) atlīdzību izriet no Satversmes 83. panta. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai tiesnešu darba samaksas samazinājums uzskatāms par saprātīgu un taisnīgu, proti, vai Saeima, pieņemot apstrīdētās normas, ir respektējusi likumdevēja rīcības brīvības robežas – ievērojusi no Satversmes izrietošos principus (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.4., 11.5., 16. un 20. punktu*).

24. Pieteikumu iesniedzēji apstrīd tiesnešu atalgojuma procentuālā samazinājuma atbilstību no Satversmes 1. panta izrietošajiem solidaritātes un tiesiskās paļāvības (tiesiskās stabilitātes) principiem un no Satversmes 83. panta izrietošajam tiesu neatkarības principam.

25. Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. No šajā pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet valsts pienākums savā darbībā ievērot virkni tiesiskās valsts pamatprincipu, arī tiesiskās paļāvības principu [*sk., piemēram, Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļu un 2000. gada 24. marta sprieduma lietā Nr. 04-07(99) secinājumu daļas 3. punktu*].

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka atbilstoši tiesiskās paļāvības principam valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem un jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrētu tiesību normu. Savukārt indivīds atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas pastāvību un nemainīgumu (tiesisko stabilitāti). Viņš droši var plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko šī norma piešķirusi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.2. punktu un 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 21. punktu*).

Tomēr tiesiskās paļāvības princips neizslēdz valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu. Pretēja pieeja novestu pie valsts nespējas reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem. Taču, arī grozot tiesisko regulējumu, likumdevējam ir jāņem vērā tā rīcības brīvības robežas.

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā konstatēja, ka likumdevējs, nosakot tiesnešu darba samaksu, bauda zināmu rīcības brīvību, tomēr tam šajā jomā ir stingri ierobežojumi (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā*

Nr. 2009-11-01 20. punktu). Ņemot vērā varas dalīšanas principu un tiesu neatkarības principu, kā arī to, ka viena no tiesas un tiesnešu neatkarības sastāvdaļām ir algas stabilitāte, likumdevēja rīcības brīvība, lemjot par tiesnešu algu, ir citāda nekā rīcības brīvība, lemjot par ierobežojumiem citās publiskajās jomās (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.4. punktu*).

Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību tiesību principiem, kas izriet no Satversmes 1. pantā noteiktajām konstitucionālajām pamatvērtībām, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdēto normu raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā neizbēgami ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Proti, likumdevēja rīcības brīvība konkrēta jautājuma regulēšanā var būt plašāka vai šaurāka, un Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai Saeimas izmantotās rīcības brīvības apjoms atbilst Satversmē noteiktajam (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15.2. un 15.3. punktu*). Tādējādi šajā lietā apstrīdēto normu atbilstība tiesiskās palāvības principam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 83. pantu un no tā izrietošo prasību pēc tiesnešu finansiālās drošības, kuru garantē stabila atlīdzības sistēma (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.3. punktu*).

Lai izvērtētu, vai tiesību akts, kas noteicis atkāpšanos no personai piešķirtām tiesībām, atbilst tiesiskās palāvības principam, jānoskaidro:

1) vai personai ir radusies tiesiskā palāvība uz konkrētu tiesību saglabāšanu vai īstenošanu un

2) vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp personas tiesiskās palāvības aizsardzību un sabiedrības interešu nodrošināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 23. punktu*).

26. Saeima atbildes rakstā norāda, ka „tiesnešu mēneša amatalgas normatīvajam regulējumam nav bijusi raksturīga pietiekama stabilitāte, kas varētu radīt tiesnešos tiesisko palāvību uz likuma „Par tiesu varu” 119.¹ panta piemērošanu skaidri noteiktā gadā. Likumdevēja rīcība, konsekventi pagarinot pārejas periodu tiesnešu mēneša amatalgas noteikšanā, nenodrošina tiesisko palāvību tik lielā mērā, lai personas varētu būt palāvušās uz normatīvā regulējuma nemainīgumu.”

Satversmes tiesa jau 2010. gada 18. janvāra spriedumā atzina, ka tiesnešu darba samaksas sistēmai ir jābūt stabilai ilgtermiņā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.5. punktu*). Tajā pašā laikā tiesa arī

konstatēja, ka likumdevējs vairākkārt izdarījis izmaiņas tiesiskajā regulējumā, pagarinot tiesnešu darba samaksas sistēmas spēkā stāšanās periodu, un tādējādi ietekmējis tiesnešu atlīdzības reālo vērtību. Ievērojot 2010. gada 18. janvāra spriedumā ietvertos secinājumus, šāda likumdevēja rīcība ierobežo tiesu neatkarības principu. Tāpēc tā nevar būt par attaisnojumu atkārtotai tādai pašai likumdevēja rīcībai.

27. Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā norādīja, ka likumā „Par tiesu varu” ietvertais regulējums radīja tiesnešiem tiesības paļauties uz to, ka ar 2010. gadu viņu amalgas tiks maksātas pilnā apmērā, proti, atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 119.¹ pantam (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 17.8. punktu*).

Vienlaikus, izvērtējot to, kādā apmērā Satversme aizsargā tiesnešu tiesisko paļāvību uz likumā noteikto atlīdzību, jāņem vērā, ka ir pieļaujama īslaicīga tiesnešu atlīdzības samazināšana, ja pastāv nopietni, sociāli attaisnojami iemesli un tā tiek samazināta, ievērojot Satversmē nostiprinātos principus. Likumdevējs ir noteicis, ka tiesneši pilnu darba samaksu saņems no 2012. gada. Līdz ar to procentuālais samazinājums ir terminēts.

Izskatāmās lietas ietvaros nav strīda par to, ka 2009. gadā atlīdzība ir samazināta arī pārējos varas atzaros. No lietā esošajiem materiāliem var konstatēt, ka vidējais atalgojuma samazinājums valsts budžeta iestādēs ir apmēram 20–30 procenti (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 95.–106. lpp.*).

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā uzsvēra, ka „tiesnešu darba samaksas sistēma jau pati par sevi paredz viņu atlīdzības automātisku samazināšanos šādā situācijā un nebūtu taisnīgi pieļaut tiesnešu darba samaksas atkārtotu samazinājumu – gan vienlaicīgu ar citās valsts institūcijās strādājošo darba samaksas samazinājumu, gan arī uz valstī strādājošo vidējās mēneša bruto darba samaksas samazinājuma pamata” (*Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 17.2. punkts*). Tomēr ekonomiskās lejupslīdes apstākļos finanšu līdzekļu trūkuma dēļ ir saprotams un attaisnojams likumdevēja lēmums tiesnešu darba samaksu samazināt vienlaikus ar pārējo publiskajā sektorā strādājošo algām. Taču likumdevējam bija jāņem vērā iespējamās dubultā samazinājuma sekas un, ievērojot samazinājuma apmērus, jāizvērtē pieņemto lēmumu taisnīgums.

Tiesnešu atalgojuma procentuāls samazinājums ir pieļaujams, ja to veic līdzvērtīgā procentuālā apjomā ar pārējo varas atzaru atalgojuma samazinājumu un aprēķina no tādas tiesnešu darba samaksas, uz kuru viņi likumīgi varēja paļauties.

Tiesnešu atalgojuma procentuālā samazinājuma rezultātā tiesneša amatalgas aprēķināšanā piemērojama koeficients ir pazemināts no 4,5 līdz 1,7. Tātad darba samaksa, uz kuru tiesneši varēja likumīgi un pamatoti paļauties, faktiski ir samazināta par 62 procentiem.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktais tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums, kaut arī tas ir īslaicīgs, tomēr nav uzskatāms par samērīgu un neatbilst tiesiskās paļāvības principam.

28. Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā konstatēja, ka arī ekonomiskās lejupslīdes apstākļos finansējumu var samazināt tikai un vienīgi tādējādi, ka tiek ievēroti konstitucionālie principi, tai skaitā solidaritātes princips (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 19. punktu*).

Pieņemot apstrīdētās normas, kas paredz tiesnešu atlīdzības procentuālo samazinājumu, nedz likumdevējs, nedz izpildvara nevērtēja un nepamatoja samazinājuma apjomu atsevišķi katrai publiskajā sektorā strādājošo grupai, nav salīdzināta un izvērtēta arī attieksme pret dažādām sabiedrības grupām. Tiesas sēdē ministriju pārstāvji sniedza informāciju par pašreiz veikto izvērtējumu. Proti, sniegtais salīdzinājums ir tikai informācija par darba samaksas samazinājuma rezultātiem un tikai par vidējo algu. Tajā nav ņemts vērā 2010. gada 18. janvāra spriedumā norādītais, ka pēdējos gados pirms apstrīdēto normu pieņemšanas valsts pārvaldē strādājošo darba samaksa tika ievērojami palielināta, turpretī tiesnešu amatalga vairākus gadus bija iesaldēta (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 21.6. punktu*). Līdz ar to ministriju norādītais darba samaksas izmaiņu salīdzinājums nav pamatots. Arī vidējās algas kā kritērija izmantošana nav korekta (*sk. šā sprieduma 19.5. punktu*).

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā konstatējusi: „Lemjot par vienlīdzīgu un solidāru darba samaksas samazinājumu, jāņem vērā ne vien konkrētu personu atlīdzības apjoms, bet arī visu varas atzaru – tiesnešu, likumdevējvaras un izpildvaras pārstāvju, kā arī neatkarīgo iestāžu darba apjoms, atšķirīgās funkcijas, amata prasības un ierobežojumi, turklāt jāapsver arī iespējas atteikties no kādu funkciju izpildes vai iespējas samazināt amata vietas. Algu samazinājums nav veikts solidāri, ja

tas attiecas pilnīgi uz visiem publiskajā sektorā strādājošajiem, bet nav izvērtēts un pamatots samazinājuma apjoms atsevišķi katrai publiskajā sektorā strādājošo grupai” (*Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 19. punkts*).

Tādējādi algu samazinājums nav veikts solidāri.

29. Satversmes 83. pants nosaka: “Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.” Šajā konstitucionālajā normā noteiktā tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatprincipiem.

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā atzina, ka tiesnešu neatkarība ir cieši saistīta ar varas dalīšanas principa īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 7.3. punktu*). Tātad likumdevēja rīcību tiesnešu darba samaksas noteikšanā citastarp regulē varas dalīšanas princips. Lai noskaidrotu, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir ievērojis valsts varas dalīšanas principā ietvertu varas atzaru neatkarību, Satversmes tiesai jāizvērtē apstrīdēto normu pieņemšanas kārtība.

29.1. Gan anotācijā likumprojektam, ar kuru tiesnešu atalgojums tika noteikts 85 procentu apmērā, gan anotācijā likumprojektam, ar kuru tas tika samazināts līdz 73 procentiem, ir norādīts, ka nav notikušas konsultācijas ar tiesu varu. Turklāt nav sniegts arī pamatojums, kāpēc tās nav notikušas. Tieslietu ministrija apgalvo pretējo. Proti, tieslietu ministrs esot piedalījies gadskārtējā Tiesnešu konferencē, esot rīkotas tikšanās ar tiesu priekšsēdētājiem, sniegtas atbildes uz tiesnešu vēstulēm (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 167.–211. lpp.*).

Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā norādīja, ka likumdevējam, pirms tas pieņem lēmumus par tiesu darbību – gan budžeta, gan citos ar tiesas funkciju izpildi saistītos jautājumos, ir jādod iespēja tiesu varai vai neatkarīgai institūcijai, kas pārstāv tiesu varu, ja tāda institūcija ir izveidota, izteikt savu viedokli par jautājumiem, kas ietekmē tiesu darbību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 8.1. un 11.5. punktu*). Prasība, ka tieši likumdevēja pienākums ir dot tiesu varai iespēju izteikt savu viedokli par jautājumiem, kuri ietekmē tiesu darbību, bet kuru izlemšana ir likumdevēja kompetencē, neliedz izpildvarai komunicēt ar tiesu varu pārstāvošu institūciju vai ar pašu tiesu varu tai būtiskos jautājumos. Tomēr šādas izpildvaras un tiesu varas attiecības neaizstāj paša likumdevēja īstenotu komunikāciju.

Turklāt Satversmes tiesa jau 2010. gada 18. janvāra spriedumā norādīja: tiesu varas viedokļa uzklauššana varas dalīšanas kontekstā nozīmē, ka gadījumā, kad šis

viedoklis netiek ņemts vērā vai tiek ņemts vērā daļēji, likumdevējam ir pienākums nodrošināt savai rīcībai pamatojumu tādā apjomā, lai tiesai, ja tai būtu jāizvērtē likumdevēja rīcības (pieņemtā lēmuma) atbilstība Satversmei, šis pamatojums sniegtu visu samērīguma pārbaudei nepieciešamo informāciju (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.5. punktu*).

Vienlaikus jānorāda, ka atsevišķu tiesu varas pārstāvju iesaistīšana tiesnešu atalgojuma jautājumu risināšanā var ietekmēt sabiedrības uzticēšanos tiesu neatkarībai un objektivitātei. Diskutējot par budžeta jautājumiem, tiesu vara, neapšaubāmi, atrodas vājākās pozīcijās nekā pārējie varas atzari. Līdz ar to tiešas sarunas starp likumdevēju un atsevišķiem tiesu varas pārstāvjiem par šiem jautājumiem nav piemērotākais varas atzaru savstarpējas komunikācijas veids, jo šādās sarunās likumdevējam ir iespēja kaut vai šķietami ietekmēt tiesu varu un tās pieņemtos nolēmumus, bet pat šāda šķietama iespējamība nav pieļaujama [*sk. Kanādas Augstākās tiesas 1997. gada 18. septembra spriedumu lietā Reference re Remuneration of Judges of the Provincial Court of Prince Edward Island, (1997) 3 S.C.R. 3*].

29.2. Gan Saeima atbildes rakstā, gan Tieslietu ministrijas pārstāvji tiesas sēdē, atsaucoties uz Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedumu lietā Nr. 2004-18-0106, norādīja, ka tiesu varas viedokļa uzklauššana pielīdzināma konsultācijām ar ikvienu personu vai sabiedrības grupu un tādējādi tiekot līdzsvarotas dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgās intereses. Satversmes tiesa minētajā spriedumā norādīja, ka taisnīguma princips prasa panākt iespējami taisnīgāku līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm. Viens no šā principa īstenošanas ceļiem ir nodrošināt to, ka tiek ievērotas personas tiesības piedalīties dažādu lēmumu pieņemšanā un politiskās gribas veidošanā. Satversmes tiesa, nevērtējot politikas efektivitāti, vienlaikus norādīja, ka apstrīdēto normu nevarētu atzīt par atbilstošu Satversmes 1. pantam, ja tās izstrādāšanas un pieņemšanas process neatbilstu demokrātiskas republikas principiem (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 7. punktu*).

Tiesu varas viedokļa uzklauššana tās funkcionēšanai būtisku jautājumu risināšanā ir likumdevēja pienākums, kas izriet no varas dalīšanas principa. Līdz ar to būtiski atšķiras ne tikai likumdevēja rīcības brīvības apjoms, proti, pienākums uzklaušīt tiesu varu un pamatot savu lēmumu, bet arī Satversmes tiesas kompetence, izvērtējot, vai ir uzklaušīts un ņemts vērā tiesu varas viedoklis un vai sniegts pamatojums gadījumā, ja šis viedoklis nav ņemts vērā vai ņemts vērā tikai daļēji (*sk. šā sprieduma 29.1. punktu*).

29.3. No lietā esošajiem materiāliem konstatējams, ka Saeimai iesniegto likumprojektu „Grozījumi likumā „Par tiesu varu”” (gan 2009. gada 16. jūnija likuma, gan 2009. gada 1. decembra likuma redakcijā) anotācijās bija sniegta informācija par iespējamām problēmām un riskiem. Tajās norādīts, ka „[...] veicot atkārtotu tiesnešu darba samaksas samazinājumu, var tikt ietekmēts tiesu neatkarības princips, [...] tiesnešiem 2010. un 2011. gadā netiks nodrošināts darba apjomam un raksturam atbilstošs atalgojums, [...] iespējamās negatīvas sekas attiecībā uz tiesu sistēmas turpmāko attīstību, tajā skaitā grūtības tiesnešu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu amata vietu nokomplektēšanā, [...] mainot minēto likumā nostiprināto mēneša amatalgas aprēķināšanas kārtību, netieši tiek ietekmēts tiesu varas un tiesnešu neatkarības princips, kas nostiprināts Latvijas Republikas Satversmes 83. pantā un likumā, kā arī tiek aizskarts tiesiskās paļāvības princips.” Saeima bija informēta, ka Augstākā tiesa ir izteikusi iebildumus pret tiesnešu atalgojuma samazinājumu. Likumdevējs bija saņēmis arī Latvijas Tiesnešu biedrības 2009. gada 20. novembra sapulces rezolūciju, kurā norādīts uz tiesnešu atalgojuma neatbilstību, kā arī demokrātiskā un tiesiskā valstī nepieņemamā veidā notiekošo budžeta plānošanu un ar to saistīto likumprojektu apspriešanu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 49. lpp.*).

Lietas materiāli un tiesas sēdē sniegtā informācija liecina, ka likumdevējs apzinājās riskus, kādi pastāv saistībā ar apstrīdētajām normām, kā arī bija informēts par tiesu varas iebildumiem, tomēr nevērtēja attiecīgo situāciju – nedz faktiskos apstākļus, nedz arī juridiskos argumentus.

Tiesiskā valstī nav pieļaujama tāda situācija, ka likumdevējs nepietiekami nopietni izturas pret speciālistu izteiktajam riska prognozēm un neveic savlaicīgus riska novērtēšanas pasākumus. Nenovēršot riskus savlaicīgi, tiesu sistēma var tikt vājināta pat tik lielā mērā, ka tās normālas funkcionēšanas atjaunošana prasītu ilgāku laiku un daudz lielākus resursus. Turklāt varētu rasties šaubas par to, vai valsts vispār ir tiesiska.

Tātad, pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs nav respektējis varas dalīšanas principu.

30. Tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums 2009. gadā tika veikts divas reizes, turklāt no tiesneša mēneša amatalgas, kas ir iesaldēta jau kopš 2007. gada un ko Satversmes tiesa 2010. gada 18. janvāra spriedumā atzinusi par neatbilstošu Satversmes 83. pantam. Satversmes tiesa secināja, ka kopējais samazinājums ir nesamērīgi liels un, to nosakot, ir pārkāpts tiesiskās paļāvības princips.

Attiecībā uz solidaritātes un tiesu neatkarības principiem Satversmes tiesa secināja, ka, pieņemot apstrīdētās normas, ir pārkāpta procedūra.

Likumdevējs nav ievērojis savas rīcības brīvības robežas, apstrīdētais kopējais tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums nav samērīgs un neatbilst Satversmes 107. pantam kopsakarā ar Satversmes 83. pantu.

31. Satversmes tiesai likums ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu un 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 30. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka tai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētās normas zaudē spēku, neradītu Pieteikumu iesniedzējiem un citām personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu*).

32. Taisnīguma princips prasa panākt iespējami taisnīgāku līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 7. punktu un 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 23. punktu*). Konkrētajā situācijā Satversmes tiesai ir jāizsver sabiedrības intereses attiecībā uz valsts pamatbudžeta stabilitātes nodrošināšanu, tiesnešu tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu un sabiedrības intereses attiecībā uz taisnīgu un neatkarīgu tiesu.

Lai likumdevējs varētu novērst šajā spriedumā konstatētos pārkāpumus, tam ir nepieciešams laiks. Būtisku likuma grozījumu izstrādāšanai vai ar budžetu saistīto jautājumu risināšanai Satversmes tiesa parasti nosaka sešu mēnešu termiņu, tātad likumdevējam šiem nolūkiem būtu nepieciešams laiks līdz 2011. gada 1. janvārim.

Ja Satversmes tiesa lemtu, ka apstrīdētais tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums ir atceļams no tā spēkā stāšanās dienas, tiesnešu amatalgas izmaksāšana pilnā apmērā un visu neizmaksāto summu atlīdzināšana varētu būtiski apdraudēt valsts pamatbudžeta stabilitāti un līdz ar to visas sabiedrības, tostarp arī pašu Pieteikumu iesniedzēju, labklājību.

Jāņem vērā arī tas, ka 2010. gada 18. janvāra spriedumā noteikts: 2011. gada 1. janvārī spēku zaudē likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrais teikums 2008. gada 14. novembra likuma, 2009. gada 16. jūnija likuma un 2009. gada 1. decembra likuma redakcijā. Līdz ar to no 2011. gada 1. janvāra tiesnešu atalgojums tiks noteikts 73 procentu apmērā no likuma „Par tiesu varu” 119.¹ pantā noteiktās tiesneša darbam atbilstošās samaksas. Turklāt minētais samazinājums ir terminēts – līdz 2011. gada 31. decembrim (*sk. šā sprieduma 17. punktu*). Līdz ar to, izvērtējot šā sprieduma tiesiskās sekas, ir jāņem vērā 2010. gada 18. janvāra spriedumā nolemtais.

Satversmes tiesa ņem vērā arī Pieteikumu iesniedzēju pausto gatavību solidarizēties ar visu sabiedrību (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 179. lpp.*). Turklāt ir nepieciešams nodrošināt tiesu varas organisku iekļaušanos sabiedrībā. Sabiedrības cieņa un respekts pret tiesu varu varētu tikt iedragāts, ja situācijā, kad atalgojums ir samazināts visām sabiedrības grupām, tas neattiektos uz tiesnešiem.

Tādējādi ir pieļaujams un par solidāru uzskatāms likumā paredzētais tiesnešu atalgojuma procentuālais samazinājums, ja tas ir īslaicīgs un tiek izdarīts no tā likumā paredzētā atalgojuma, uz kuru tiesneši varēja tiesiski paļauties atbilstoši Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedumā noteiktajam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. punktu un 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa nosprieda:

1. Atzīt likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 20. punkta otro teikumu un trešā teikuma vārdus „no 2010. gada 1. janvāra līdz 2011. gada 31. decembrim tiesnešu atlīdzību nosaka 73% apmērā no darba samaksas, kas noteikta saskaņā ar šo pārejas noteikumu 7. punktu” par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam, ja no 2011. gada 1. janvāra darba samaksu nosaka un izmaksā atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 119.¹ pantam, t.i., saskaņā ar Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedumu lietā Nr. 2009-11-01.

2. Atzīt likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 20. punkta trešā teikuma vārdus „bet nepārsniedzot Ministru prezidenta atalgojumu, kas noteikts saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu” par

neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un spēkā neesošiem no 2011. gada 1. janvāra.

3. Izbeigt tiesvedību daļā par likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 7. punkta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris